

Program nauczania biologii w klasach 5–8 szkoły podstawowej

Puls życia

Autor: Anna Zdziennicka

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o.
Warszawa 2017

SPIS TREŚCI

Wstęp

I. Zapisy w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej

- 1. Cele kształcenia ogólnego w szkole podstawowej**
- 2. Najważniejsze umiejętności rozwijane w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej**
- 3. Zadania szkoły**

II. Zapisy w podstawie programowej dotyczące kształcenia biologicznego

- 1. Cele kształcenia – wymagania ogólne**
- 2. Treści nauczania – wymagania szczegółowe**
- 3. Zalecane doświadczenia i obserwacje**

III. Charakterystyka programu

IV. Cele szczegółowe, materiał nauczania, proponowane procedury osiągnięcia celów, środki dydaktyczne. Cele wychowawcze

V. Oczekiwane osiągnięcia ucznia

VI. Procedury osiągnięcia celów

VII. Metody oceny osiągnięć ucznia

WSTĘP

Zgodnie z założeniami nowej podstawy programowej edukacja w szkole podstawowej ma stanowić fundament wykształcenia, a zadaniem szkoły jest stopniowe i łagodne przygotowanie dziecka do zdobywania wiedzy i samorozwoju. Proces dydaktyczny powinien uwzględniać indywidualne możliwości i potrzeby ucznia, zapewniać przyjazną atmosferę oraz poczucie bezpieczeństwa ucznia w szkole.

Prezentowany program jest oparty na katalogu wymagań zawartych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. (Dz.U. z 2017 r. poz. 59) w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz dla kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (załącznik nr 2).

Koncepcja programu powstała na bazie najnowszych osiągnięć z takich dziedzin, jak dydaktyka biologii, pedagogika i psychologia.

Założeniem tego programu jest zachęcenie nauczycieli do stwarzania takich sytuacji dydaktycznych, w których uczeń będzie wykazywał ciekawość poznawczą, a zalecane metody nauczania będą mobilizowały do stawiania pytań, krytycznego analizowania informacji pochodzących w różnych źródłach czy dostrzegania zależności przyczynowo-skutkowych zachodzących w otaczającym świecie. Zakłada się też, że uczeń pozna zasady funkcjonowania organizmów roślinnych i zwierzęcych oraz zależności zachodzące pomiędzy nimi a środowiskiem ich życia. W programie szczególny nacisk położono na zagadnienia związane z ochroną środowiska. Znaczną część czasu uczniowie będą poświęcali na poznanie budowy i funkcjonowania własnego organizmu, z uwzględnieniem profilaktyki chorób, w tym chorób społecznych.

W niniejszym programie dużo uwagi poświęcono na staranny dobór procedur osiągnięcia celów i propozycje środków dydaktycznych, które powinny zapewnić realizację zamierzonych celów. Różnorodność proponowanych działań oraz wielość wskazanych środków dydaktycznych pozwoli nauczycielom korzystającym z programu na dostosowanie wymagań do zróżnicowanych możliwości sprzętowych szkoły i indywidualnych możliwości percepcyjnych uczniów, w tym szczególnie uzdolnionych. Należy też zwrócić uwagę, że niniejszy program kładzie duży nacisk na realizację zajęć edukacyjnych w terenie i wykazuje ich liczne zalety.

W realizacji założeń programowych pomoże nauczycielom bogata obudowa dydaktyczna programu, którą stanowią:

- **podręczniki** – zawierające po każdej jednostce lekcyjnej pytania służące samokontroli i samoocenie ucznia, a po każdym rozdziale zadania o różnym stopniu trudności, mogące służyć nauczycielom do oceniania bieżącego;
- **zeszyty ćwiczeń** – zawierające propozycje doświadczeń oraz zadania przeznaczone zarówno dla uczniów o przeciętnych zdolnościach, jak i dla szczególnie uzdolnionych; zeszyty ćwiczeń stanowią integralną część obudowy dydaktycznej programu, są też dodatkową pomocą w realizacji założonych osiągnięć ucznia, których treści, określone przez cele szczegółowe, zostały zawarte w niniejszym programie;
- **Książki Nauczyciela** – zawierające: plan wynikowy, wymagania edukacyjne na poszczególne oceny szkolne, propozycje testów i sprawdzianów wiedzy ucznia oraz scenariusze wybranych zajęć edukacyjnych w klasie i w terenie. Nauczyciele wybierający program nauczania *Puls życia* będą mogli korzystać z przygotowanego przez Wydawnictwo Nowa Era portalu edukacyjnego zawierającego:
 - program nauczania,
 - rozkłady materiału nauczania,
 - wymagania edukacyjne,
 - plan wynikowy,

- scenariusze wybranych lekcji,
- karty pracy,
- krótkie kartkówki,
- testy.

Nauczyciele będą mieli do dyspozycji także generator testów *Diagnoza z Nową Erą*, który umożliwi skonstruowanie testu wstępnej diagnozy przedmiotowej uczniów „na wejście” oraz skuteczne przygotowanie uczniów do egzaminu zewnętrznego przewidzianego na koniec szkoły podstawowej.

W sprawnym i efektywnym prowadzeniu lekcji pomoże nauczycielom bogata baza środków dydaktycznych przygotowanych przez wydawnictwo, takich jak:

- filmy,
- animacje,
- prezentacje PowerPoint,
- foliogramy multimedialne,
- *Multimedialny atlas anatomiczny*.

I. ZAPISY W PODSTAWIE PROGRAMOWEJ KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO DLA SZKOŁY PODSTAWOWEJ

1. Cele kształcenia ogólnego w szkole podstawowej

W celu pełniejszego przybliżenia podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, na której oparto program, a także uświadomienia nauczycielom odpowiedzialności za proces edukacji w szkole podstawowej i przypomnienia, że określone dokumentem umiejętności uczniów należy kształcić na różnych przedmiotach, zacytowano wybrane fragmenty podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej.

Kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu:

- 1) wprowadzenie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu, szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);
- 2) wzmacnianie tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;
- 3) formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
- 4) rozwijanie kompetencji, takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość;
- 5) rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
- 6) ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;
- 7) rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;
- 8) wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwolą w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
- 9) wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji;
- 10) wszechstronny rozwój osobowy ucznia poprzez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- 11) kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;
- 12) zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;
- 13) ukierunkowanie ucznia ku wartościom.

2. Najważniejsze umiejętności rozwijane w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej

Umiejętności, którym pracę dydaktyczną i wychowawczą powinni poświęcić nauczyciele uczący w szkole podstawowej, rozwijane w ramach kształcenia ogólnego, zawarte w nowej podstawie programowej, zostały ujęte w następujących punktach:

- 1) sprawne komunikowanie się w języku polskim oraz w językach obcych nowożytnych;
- 2) sprawne wykorzystywanie narzędzi matematyki w życiu codziennym, a także kształcenie myślenia matematycznego;
- 3) poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) rozwiązywanie problemów, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych;
- 6) praca w zespole i społeczna aktywność;
- 7) aktywny udział w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju.

3. Zadania szkoły

Analizując nową podstawę programową pod kątem zadań szkoły w kształceniu umiejętności ponadprzedmiotowych, należy zwrócić uwagę na zalecenia dotyczące wszystkich nauczycieli, w tym także nauczycieli biologii. Do głównych zadań szkoły w tym zakresie należy kształtowanie takich kompetencji, jak:

- rozwijanie i ugruntowanie czytania jako umiejętności rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów,
- nabywanie umiejętności potrzebnych do rozwiązywania problemów z wykorzystaniem metod i technik wywodzących się z informatyki,
- przygotowanie do świadomego i odpowiedzialnego korzystania z technologii informacyjno-komunikacyjnych, w tym do krytycznego spojrzenia na informacje wyszukiwane w różnych cyfrowych zasobach;
- zindywidualizowanie wspomaganie rozwoju uczniów oraz dostosowanie wymagań do ich potrzeb i możliwości;
- kształtowanie postaw prozdrowotnych, w tym zachowań higienicznych, bezpiecznych dla zdrowia własnego i innych;
- wykorzystywanie wiedzy z zakresu odżywiania i stosowania profilaktyki;
- upowszechnianie wiedzy o zrównoważonym rozwoju i kształtowanie postawy szacunku dla środowiska przyrodniczego.

Do realizacji wymienionych wyżej zadań szkoły oraz nabywania kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie oraz samoocena i ocena koleżeńska, autorzy podstawy programowej rekomendują pracę metodą projektu, co uwzględniono w sytuacjach dydaktycznych i procedurach osiągania celów.

Realizację powyższych zadań przez nauczycieli powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i zasobów multimedialnych. Wszyscy pedagodzy powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania oraz wykorzystywania informacji.

4. Zapisy w podstawie programowej dotyczące kształcenia biologicznego

Biologia, traktowana przez autorów podstawy programowej jako nauka interdyscyplinarna, ma za zadanie kształtować u uczniów myślenie naukowe i krytyczne oraz analizowanie informacji wyszukiwanych w różnych źródłach. Ma za zadanie rozwijanie u uczniów chęci poznawania świata i kształtowanie odpowiedzialności za zrównoważony rozwój przyrody. Ważnym zadaniem biologii jest także zapoznanie ucznia z budową i funkcjonowaniem jego organizmu, w tym z koniecznością ponoszenia odpowiedzialności za swoje zdrowie. Korzystanie w praktyce z wiedzy zdobywanej na lekcjach biologii wymaga od ucznia szkoły podstawowej nabycia szeregu umiejętności zestawionych w poniższym rozdziale podstawy programowej.

Cele kształcenia – wymagania ogólne

- I. Znajomość różnorodności biologicznej oraz podstawowych zjawisk i procesów biologicznych.
Uczeń opisuje, porządkuje i rozpoznaje organizmy; wyjaśnia zjawiska i procesy biologiczne zachodzące w wybranych organizmach i w środowisku; przedstawia i wyjaśnia zależności między organizmem a środowiskiem; wykazuje, że różnorodność biologiczna jest wynikiem procesów ewolucyjnych.
- II. Planowanie i przeprowadzanie obserwacji i doświadczeń oraz wnioskowanie w oparciu o ich wyniki.
Uczeń określa problem badawczy, formułuje hipotezy, planuje i przeprowadza oraz dokumentuje obserwacje i proste doświadczenia biologiczne; określa warunki doświadczenia, rozróżnia próbę kontrolną i badawczą; analizuje wyniki i formułuje wnioski; przeprowadza obserwacje mikroskopowe i makroskopowe preparatów świeżych i trwałych.
- III. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych.
Uczeń wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji; odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne, liczbowe; posługuje się podstawową terminologią biologiczną.
- IV. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów biologicznych.
Uczeń interpretuje informacje i wyjaśnia zależności przyczynowo-skutkowe między zjawiskami, formułuje wnioski; przedstawia opinie i argumenty związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi.
- V. Znajomość uwarunkowań zdrowia człowieka.
Uczeń analizuje związek pomiędzy własnym postępowaniem a zachowaniem zdrowia oraz rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej; uzasadnia znaczenie krwiodawstwa i transplantacji narządów.
- VI. Postawa wobec przyrody i środowiska.
Uczeń uzasadnia konieczność ochrony przyrody; prezentuje postawę szacunku wobec siebie i wszystkich istot żywych; opisuje i prezentuje postawę i zachowania człowieka odpowiedzialnie korzystającego z dóbr przyrody.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

- I. Organizacja i chemizm życia. Uczeń:
 - 1) przedstawia hierarchiczną organizację budowy organizmów;
 - 2) wymienia najważniejsze pierwiastki budujące ciała organizmów;
 - 3) wymienia podstawowe grupy związków chemicznych występujących w organizmach (białka, cukry, tłuszcze, kwasy nukleinowe, woda, sole mineralne) i podaje ich funkcje;
 - 4) dokonuje obserwacji mikroskopowych komórki (podstawowej jednostki życia), rozpoznaje (pod mikroskopem, na schemacie, na zdjęciu lub na podstawie opisu) podstawowe elementy budowy komórki (błona komórkowa, cytoplazma, jądro komórkowe, chloroplast, mitochondrium, wakuola, ściana komórkowa) i przedstawia ich funkcje;
 - 5) porównuje budowę komórki bakterii, roślin i zwierząt, wskazując cechy umożliwiające ich

rozróżnienie;

- 6) przedstawia istotę fotosyntezy jako jednego ze sposobów odżywiania się organizmów (substraty, produkty i warunki przebiegu procesu) oraz planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące wpływ wybranych czynników na intensywność procesu fotosyntezy;
- 7) przedstawia oddychanie tlenowe i fermentację jako sposoby wytwarzania energii potrzebnej do życia (substraty, produkty i warunki przebiegu procesów) oraz planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące, że podczas fermentacji drożdże wydzielają dwutlenek węgla;
- 8) przedstawia czynności życiowe organizmów.

II. Różnorodność życia

1. Klasyfikacja organizmów. Uczeń:

- 1) uzasadnia potrzebę klasyfikowania organizmów i przedstawia zasady systemu klasyfikacji biologicznej;
- 2) przedstawia charakterystyczne cechy organizmów pozwalające przyporządkować je do odpowiedniego królestwa;
- 3) rozpoznaje organizmy z najbliższego otoczenia, posługując się prostym kluczem do ich oznaczania.

2. Wirusy – bezkomórkowe formy materii. Uczeń:

- 1) uzasadnia, dlaczego wirusy nie są organizmami;
- 2) przedstawia drogi rozprzestrzeniania się i zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez wirusy (grypa, ospa, różyczka, świnka, odra, AIDS).

3. Bakterie – organizmy jednokomórkowe. Uczeń:

- 1) podaje miejsca występowania bakterii;
- 2) wymienia podstawowe formy morfologiczne bakterii;
- 3) przedstawia czynności życiowe bakterii;
- 4) przedstawia drogi rozprzestrzeniania się i zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez bakterie (gruźlica, borelioza, tężec, salmonelloza);
- 5) wyjaśnia znaczenie bakterii w przyrodzie i dla człowieka.

4. Protisty – organizmy o różnorodnej budowie komórkowej. Uczeń:

- 1) wykazuje różnorodność budowy protistów (jednokomórkowe, wielokomórkowe) na wybranych przykładach;
- 2) przedstawia wybrane czynności życiowe protistów (oddychanie, odżywianie, rozmnażanie);
- 3) zakłada hodowlę protistów oraz dokonuje obserwacji mikroskopowej protistów;
- 4) przedstawia drogi zakażenia i zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez protisty (toksoplazmoza, malaria).

5. Różnorodność i jedność roślin:

- 1) tkanki roślinne – uczeń dokonuje obserwacji i rozpoznaje (pod mikroskopem, na schemacie, na zdjęciu lub na podstawie opisu) tkanki roślinne oraz wskazuje ich cechy adaptacyjne do pełnienia określonych funkcji (tkanka twórcza, okrywająca, miękiszowa, wzmacniająca, przewodząca);
- 2) mchy – uczeń:
 - a) dokonuje obserwacji przedstawicieli mchów (zdjęcia, ryciny, okazy żywe) i przedstawia cechy ich budowy zewnętrznej,
 - b) na podstawie obecności charakterystycznych cech identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela mchów,
 - c) wyjaśnia znaczenie mchów w przyrodzie; planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące zdolność mchów do chłonięcia wody;
- 3) paprociowe, widłakowe, skrzypowe – uczeń:
 - a) dokonuje obserwacji przedstawicieli paprociowych, widłakowych i skrzypowych (zdjęcia, ryciny, okazy żywe) oraz przedstawia cechy ich budowy zewnętrznej,
 - b) na podstawie obecności charakterystycznych cech identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela paprociowych, widłakowych lub skrzypowych,

- c) wyjaśnia znaczenie paprociowych, widłakowych i skrzypowych w przyrodzie;
- 4) rośliny nagonasienne – uczeń:
 - a) przedstawia cechy budowy zewnętrznej rośliny nagonasiennej na przykładzie sosny,
 - b) rozpoznaje przedstawicieli rodzimych drzew nagonasiennych,
 - c) wyjaśnia znaczenie roślin nagonasiennych w przyrodzie i dla człowieka;
- 5) rośliny okrytonasienne – uczeń:
 - a) rozróżnia formy morfologiczne roślin okrytonasiennych (rośliny zielne, krzewinki, krzewy, drzewa),
 - b) dokonuje obserwacji rośliny okrytonasiennej (zdjęcia, ryciny, okazy żywe); rozpoznaje jej organy i określa ich funkcje (korzeń, łodyga, liść, kwiat),
 - c) opisuje modyfikacje korzeni, łodyg i liści jako adaptacje roślin okrytonasiennych do życia w określonych środowiskach,
 - d) przedstawia sposoby rozmnażania wegetatywnego roślin oraz dokonuje obserwacji wybranych sposobów rozmnażania wegetatywnego,
 - e) rozróżnia elementy budowy kwiatu i określa ich funkcje w rozmnażaniu płciowym,
 - f) przedstawia budowę nasiona rośliny (łupina nasienna, bielmo, zarodek),
 - g) planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące wpływ wybranego czynnika środowiska (temperatura, dostęp tlenu, światła lub wody) na proces kiełkowania nasion,
 - h) przedstawia sposoby rozprzestrzeniania się nasion, wskazując odpowiednie adaptacje w budowie owoców do tego procesu,
 - i) rozpoznaje przedstawicieli rodzimych drzew liściastych,
 - j) przedstawia znaczenie roślin okrytonasiennych w przyrodzie i dla człowieka.
- 6) różnorodność roślin; uczeń identyfikuje nieznaną organizm jako przedstawiciela jednej z grup wymienionych w pkt 2–5 na podstawie jego cech morfologicznych.
- 6. Grzyby – organizmy cudzożywne. Uczeń:
 - 1) przedstawia środowiska życia grzybów (w tym grzybów porostowych);
 - 2) wymienia cechy umożliwiające zaklasyfikowanie organizmu do grzybów;
 - 3) wykazuje różnorodność budowy grzybów (jednokomórkowe, wielokomórkowe);
 - 4) przedstawia wybrane czynności życiowe grzybów (odżywianie, oddychanie);
 - 5) przedstawia znaczenie grzybów w przyrodzie i dla człowieka.
- 7. Różnorodność i jedność świata zwierząt:
 - 1) tkanki zwierzęce – uczeń dokonuje obserwacji i rozpoznaje (pod mikroskopem, na schemacie, na zdjęciu lub na podstawie opisu) tkanki zwierzęce (tkanka nabłonkowa, mięśniowa, łączna, nerwowa) i wskazuje ich cechy adaptacyjne do pełnienia określonych funkcji;
 - 2) parzydełkowce – uczeń:
 - a) przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne i tryb życia parzydełkowców,
 - b) obserwuje przedstawicieli parzydełkowców (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
 - c) wyjaśnia znaczenie parzydełkowców w przyrodzie;
 - 3) płazińce – uczeń:
 - a) przedstawia środowiska i tryb życia płazińców,
 - b) obserwuje przedstawicieli płazińców (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
 - c) wykazuje związek budowy morfologicznej tasiemców z pasożytniczym trybem życia,
 - d) przedstawia drogi inwazji płazińców pasożytniczych i omawia sposoby profilaktyki chorób wywołanych przez wybrane pasożyty (tasiemiec uzbrojony i tasiemiec nieuzbrojony),
 - e) wyjaśnia znaczenie płazińców w przyrodzie i dla człowieka;
 - 4) nicienie – uczeń:
 - a) przedstawia środowisko i tryb życia nicieni,
 - b) dokonuje obserwacji przedstawicieli nicieni (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
 - c) przedstawia drogi inwazji nicieni pasożytniczych (włosień, glista i owsik) i omawia sposoby

- profilaktyki chorób człowieka wywoływanych przez te pasożyty,
- d) przedstawia znaczenie nicieni w przyrodzie i dla człowieka;
- 5) pierścienice – uczeń:
- a) przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne oraz przystosowania pierścienic do trybu życia,
 - b) dokonuje obserwacji poznanych przedstawicieli pierścienic (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
 - c) wyjaśnia znaczenie pierścienic w przyrodzie i dla człowieka;
- 6) stawonogi – uczeń:
- a) przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne oraz tryb życia skorupiaków, owadów i pajęczaków oraz wskazuje cechy adaptacyjne umożliwiające im opanowanie różnych środowisk,
 - b) dokonuje obserwacji przedstawicieli stawonogów (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
 - c) wyjaśnia znaczenie stawonogów (w tym form pasożytniczych i szkodników) w przyrodzie i dla człowieka;
- 7) mięczaki – uczeń:
- a) przedstawia środowisko życia, cechy morfologiczne oraz tryb życia ślimaków, małży i głowonogów,
 - b) dokonuje obserwacji przedstawicieli mięczaków (zdjęcia, filmy, schematy itd.) i przedstawia cechy wspólne tej grupy zwierząt,
 - c) wyjaśnia znaczenie mięczaków w przyrodzie i dla człowieka;
- 8) różnorodność zwierząt bezkręgowych – uczeń identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela jednej z grup wymienionych w pkt 2–7 na podstawie jego cech morfologicznych;
- 9) ryby – uczeń:
- a) dokonuje obserwacji przedstawicieli ryb (zdjęcia, filmy, schematy, hodowle akwariowe itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania ryb do życia w wodzie,
 - b) określa ryby jako zwierzęta zmiennocieplne,
 - c) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój ryb,
 - d) wyjaśnia znaczenie ryb w przyrodzie i dla człowieka;
- 10) płazy – uczeń:
- a) dokonuje obserwacji przedstawicieli płazów (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania płazów do życia w wodzie i na lądzie,
 - b) określa płazy jako zwierzęta zmiennocieplne,
 - c) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój płazów,
 - d) wyjaśnia znaczenie płazów w przyrodzie i dla człowieka;
- 11) gady – uczeń:
- a) dokonuje obserwacji przedstawicieli gadów (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania gadów do życia na lądzie,
 - b) określa gady jako zwierzęta zmiennocieplne,
 - c) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój gadów,
 - d) wyjaśnia znaczenie gadów w przyrodzie i dla człowieka;
- 12) ptaki – uczeń:
- a) przedstawia różnorodność środowisk życia i cech morfologicznych ptaków,
 - b) dokonuje obserwacji przedstawicieli ptaków (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania ptaków do lotu,
 - c) określa ptaki jako zwierzęta stałocieplne,
 - d) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój ptaków,
 - e) wyjaśnia znaczenie ptaków w przyrodzie i dla człowieka;

13) ssaki – uczeń:

- a) przedstawia różnorodność środowisk życia i cech morfologicznych ssaków,
- b) dokonuje obserwacji przedstawicieli ssaków (zdjęcia, filmy, schematy, okazy naturalne w terenie, itd.) i przedstawia ich cechy wspólne oraz opisuje przystosowania ssaków do życia w różnych środowiskach,
- c) określa ssaki jako zwierzęta stałocieplne,
- d) przedstawia sposób rozmnażania i rozwój ssaków,
- e) wyjaśnia znaczenie ssaków w przyrodzie i dla człowieka;

14) różnorodność zwierząt kręgowych – uczeń:

- a) identyfikuje nieznanego organizm jako przedstawiciela jednej z gromad kręgowców wymienionych w pkt 9–13 na podstawie jego cech morfologicznych;
- b) porównuje grupy kręgowców pod względem cech morfologicznych, rozmnażania i rozwoju oraz wykazuje związek tych cech z opanowaniem środowisk ich życia;
- c) przedstawia przykłady działań człowieka wpływających na różnorodność ryb, płazów, gadów, ptaków i ssaków.

III. Organizm człowieka.

1. Hierarchiczna budowa organizmu człowieka. Uczeń przedstawia hierarchizację budowy organizmu człowieka (komórki, tkanki, narządy, układy narządów, organizm).

2. Skóra. Uczeń:

- 1) przedstawia funkcje skóry;
- 2) rozpoznaje elementy budowy skóry (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz określa związek budowy tych elementów z funkcjami pełnionymi przez skórę;
- 3) uzasadnia konieczność konsultacji lekarskiej w przypadku rozpoznania niepokojących zmian na skórze;
- 4) podaje przykłady chorób skóry (grzybice skóry, czerniak) oraz zasady ich profilaktyki;
- 5) określa związek nadmiernej ekspozycji na promieniowanie UV ze zwiększonym ryzykiem występowania i rozwoju choroby nowotworowej skóry.

3. Układ ruchu. Uczeń:

- 1) rozpoznaje (na schemacie, rysunku, modelu, według opisu itd.) elementy szkieletu osiowego, obręczy i kończyn;
- 2) przedstawia funkcje kości; określa cechy budowy fizycznej i chemicznej kości oraz planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące rolę składników chemicznych kości;
- 3) przedstawia rolę i współdziałanie mięśni, ścięgien, kości i stawów w wykonywaniu ruchów;
- 4) uzasadnia konieczność aktywności fizycznej dla prawidłowej budowy i funkcjonowania układu ruchu;
- 5) podaje przykłady schorzeń układu ruchu (skrzywienia kręgosłupa, płaskostopie, krzywica, osteoporoza) oraz zasady ich profilaktyki.

4. Układ pokarmowy i odżywianie się. Uczeń:

- 1) rozpoznaje (na schemacie, rysunku, modelu, według opisu itd.) elementy układu pokarmowego; przedstawia ich funkcje oraz określa związek budowy tych elementów z pełnioną funkcją;
- 2) rozpoznaje (na schemacie, rysunku, modelu, według opisu itd.) rodzaje zębów oraz określa ich znaczenie w mechanicznej obróbce pokarmu; przedstawia przyczyny próchnicy i zasady jej profilaktyki;
- 3) przedstawia źródła i wyjaśnia znaczenie składników pokarmowych (białka, cukry, tłuszcze, witaminy, sole mineralne i woda) dla prawidłowego funkcjonowania organizmu oraz planuje i przeprowadza doświadczenie wykrywające obecność wybranych składników pokarmowych w produktach spożywczych;
- 4) przedstawia miejsca trawienia białek, tłuszczów i cukrów; określa produkty tych procesów oraz podaje miejsca ich wchłaniania; planuje i przeprowadza doświadczenie badające wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi;
- 5) analizuje skutki niedoboru niektórych witamin (A, D, K, C, B₆, B₁₂) i składników mineralnych

(Mg, Fe, Ca) w organizmie oraz skutki niewłaściwej suplementacji witamin i składników mineralnych;

- 6) wyjaśnia rolę błonnika w funkcjonowaniu układu pokarmowego oraz uzasadnia konieczność systematycznego spożywania owoców i warzyw;
- 7) uzasadnia konieczność stosowania diety zróżnicowanej i dostosowanej do potrzeb organizmu (wiek, płeć, stan zdrowia, aktywność fizyczna itp.), oblicza indeks masy ciała oraz przedstawia i analizuje konsekwencje zdrowotne niewłaściwego odżywiania (otyłość, nadwaga, anoreksja, bulimia, cukrzyca);
- 8) podaje przykłady chorób układu pokarmowego (WZW A, WZW B, WZW C, choroba wrzodowa żołądka i dwunastnicy, zatrucia pokarmowe, rak jelita grubego) oraz zasady ich profilaktyki.

5. Układ krążenia. Uczeń:

- 1) rozpoznaje elementy budowy układu krążenia (na schemacie, rysunku, według opisu itd.) i przedstawia ich funkcje;
- 2) analizuje krążenie krwi w obiegu małym i dużym;
- 3) przedstawia rolę głównych składników krwi (krwinki czerwone i białe, płytki krwi, osocze);
- 4) wymienia grupy krwi układu AB0 i Rh oraz przedstawia społeczne znaczenie krwiodawstwa;
- 5) planuje i przeprowadza obserwację wpływu wysiłku fizycznego na zmiany tętna i ciśnienia tętniczego krwi;
- 6) analizuje wpływ aktywności fizycznej i prawidłowej diety na funkcjonowanie układu krążenia;
- 7) podaje przykłady chorób krwi (anemia, białaczki), układu krążenia (miażdżyca, nadciśnienie tętnicze, zawał serca) oraz zasady ich profilaktyki;
- 8) uzasadnia konieczność okresowego wykonywania badań kontrolnych krwi, pomiaru tętna i ciśnienia tętniczego.

6. Układ odpornościowy. Uczeń:

- 1) wskazuje lokalizację (na schemacie, rysunku, według opisu itd.) wybranych narządów układu odpornościowego: śledziony, grasicy i węzłów chłonnych oraz określa ich funkcje;
- 2) rozróżnia odporność wrodzoną i nabytą oraz opisuje sposoby nabywania odporności (czynna, bierna, naturalna, sztuczna);
- 3) porównuje istotę działania szczepionek i surowicy; podaje wskazania do ich zastosowania oraz uzasadnia konieczność stosowania obowiązkowych szczepień;
- 4) określa, w jakiej sytuacji dochodzi do konfliktu serologicznego i przewiduje jego skutki;
- 5) przedstawia znaczenie przeszczepów oraz zgody na transplantację narządów;
- 6) określa alergię jako nadwrażliwość układu odpornościowego na określony czynnik;
- 7) określa AIDS jako zaburzenie mechanizmów odporności.

7. Układ oddechowy. Uczeń:

- 1) rozpoznaje elementy budowy układu oddechowego (na schemacie, modelu, rysunku, według opisu itd.) i przedstawia ich funkcje oraz określa związek budowy tych elementów z pełnioną funkcją;
- 2) przedstawia mechanizm wentylacji płuc (wdech i wydech);
- 3) planuje i przeprowadza obserwację wpływu wysiłku fizycznego na zmiany częstości oddechu;
- 4) analizuje przebieg wymiany gazowej w tkankach i w płucach; planuje i przeprowadza doświadczenie wykrywające obecność dwutlenku węgla oraz pary wodnej w powietrzu wydychanym;
- 5) analizuje wpływ palenia tytoniu (bierne i czynne), zanieczyszczeń pyłowych powietrza na stan i funkcjonowanie układu oddechowego;
- 6) podaje przykłady chorób układu oddechowego (angina, gruźlica, rak płuca) oraz zasady ich profilaktyki.

8. Układ moczowy i wydalanie. Uczeń:

- 1) przedstawia istotę procesu wydalania i podaje przykłady substancji, które są wydalane z organizmu człowieka (mocznik, dwutlenek węgla) oraz wymienia narządy biorące udział

w ich wydalaniu;

- 2) rozpoznaje elementy układu moczowego (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia ich funkcje;
- 3) podaje przykłady chorób układu moczowego (zakażenia dróg moczowych, kamica nerkowa) oraz zasady ich profilaktyki;
- 4) uzasadnia konieczność okresowego wykonywania badań kontrolnych moczu.

9. Układ nerwowy. Uczeń:

- 1) rozpoznaje elementy ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz określa ich funkcje;
- 2) porównuje rolę współczulnego i przywspółczulnego układu nerwowego;
- 3) opisuje łuk odruchowy i wymienia rodzaje odruchów; dokonuje obserwacji odruchu kolanowego;
- 4) przedstawia sposoby radzenia sobie ze stresem;
- 5) uzasadnia znaczenie snu w prawidłowym funkcjonowaniu układu nerwowego;
- 6) przedstawia negatywny wpływ na funkcjonowanie układu nerwowego niektórych substancji psychoaktywnych: alkoholu, narkotyków, środków dopingujących, dopalaczy, nikotyny (w tym w e-papierosach) oraz nadużywania kofeiny i niektórych leków.

10. Narządy zmysłów. Uczeń:

- 1) rozpoznaje elementy budowy oka (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia ich funkcje w powstawaniu obrazu, dokonuje obserwacji wykazującej obecność tarczy nerwu wzrokowego;
- 2) przedstawia przyczyny powstawania oraz sposoby korygowania wad wzroku (krótkowzroczność, dalekowzroczność, astygmatyzm);
- 3) rozpoznaje elementy budowy ucha (na modelu, rysunku, według opisu itd.) oraz przedstawia ich funkcje;
- 4) opisuje wpływ hałasu na zdrowie człowieka;
- 5) przedstawia rolę zmysłu równowagi, smaku, węchu i dotyku; wskazuje umiejscowienie receptorów właściwych tym zmysłom oraz planuje i przeprowadza doświadczenie sprawdzające gęstość rozmieszczenia receptorów w skórze różnych części ciała.

11. Układ dokrewny. Uczeń:

- 1) wymienia gruczoły dokrewne (przysadka, tarczyca, trzustka, nadnercza, jądra i jajniki); wskazuje ich lokalizację i podaje wydzielane przez nie hormony (hormon wzrostu, tyroksyna, insulina, glukagon, adrenalina, testosteron, estrogeny i progesteron) oraz przedstawia ich rolę;
- 2) przedstawia antagonistyczne działanie insuliny i glukagonu;
- 3) wyjaśnia, dlaczego nie należy bez konsultacji z lekarzem przyjmować preparatów i leków hormonalnych.

12. Rozmnażanie i rozwój. Uczeń:

- 1) rozpoznaje elementy budowy układu rozrodczego męskiego i żeńskiego (na schemacie, według opisu itd.) oraz podaje ich funkcje;
- 2) opisuje fazy cyklu miesięczkowego kobiety;
- 3) określa rolę gamet w procesie zapłodnienia;
- 4) wymienia etapy rozwoju przedurodzeniowego człowieka (zygota, zarodek, płód) i wyjaśnia wpływ różnych czynników na rozwój zarodka i płodu;
- 5) przedstawia cechy fizycznego, psychicznego i społecznego dojrzewania człowieka;
- 6) przedstawia zasady profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową;
- 7) uzasadnia konieczność wykonywania badań kontrolnych jako sposobu wczesnego wykrywania raka piersi, raka szyjki macicy i raka prostaty.

IV. Homeostaza. Uczeń:

- 1) analizuje współdziałanie poszczególnych układów narządów w utrzymaniu niektórych parametrów środowiska wewnętrznego na określonym poziomie (temperatura, poziom glukozy

we krwi, ilość wody w organizmie);

- 2) przedstawia zdrowie jako stan równowagi środowiska wewnętrznego organizmu oraz choroby jako zaburzenia homeostazy;
- 3) analizuje informacje dołączane do leków oraz wyjaśnia, dlaczego nie należy bez wyraźnej potrzeby przyjmować leków ogólnodostępnych i suplementów;
- 4) uzasadnia, że antybiotyki i inne leki należy stosować zgodnie z zaleceniem lekarza (dawka, godziny przyjmowania leku i długość kuracji).

V. Genetyka. Uczeń:

- 1) przedstawia strukturę i rolę DNA;
- 2) wskazuje znaczenie struktury podwójnej helisy w procesie replikacji DNA; podaje znaczenie procesu replikacji DNA;
- 3) opisuje budowę chromosomu (chromatydy, centromer) i podaje liczbę chromosomów komórek człowieka oraz rozróżnia autosomy i chromosomy płci;
- 4) przedstawia znaczenie biologiczne mitozy i mejozy, rozróżnia komórki haploidalne i diploidalne;
- 5) przedstawia nowotwory jako skutek niekontrolowanych podziałów komórkowych oraz przedstawia czynniki sprzyjające ich rozwojowi (np. niewłaściwa dieta, niektóre używki, niewłaściwy tryb życia, promieniowanie UV, zanieczyszczenia środowiska);
- 6) przedstawia dziedziczenie jednogenowe, posługując się podstawowymi pojęciami genetyki (fenotyp, genotyp, gen, allel, homozygota, heterozygota, dominacja, recesywność);
- 7) przedstawia dziedziczenie płci u człowieka;
- 8) podaje przykłady chorób sprzężonych z płcią (hemofilia, daltonizm) i przedstawia ich dziedziczenie;
- 9) wyjaśnia dziedziczenie grup krwi człowieka (układ AB0, czynnik Rh);
- 10) określa, czym jest mutacja oraz wymienia możliwe przyczyny ich występowania (mutacje spontaniczne i wywołane przez czynniki mutagenne) i podaje przykłady czynników mutagennych (promieniowanie UV, promieniowanie X, składniki dymu tytoniowego, toksyny grzybów pleśniowych, wirus HPV);
- 11) podaje przykłady chorób genetycznych człowieka warunkowanych mutacjami (mukowiscydoza, fenyloketonuria, zespół Downa).

VI. Ewolucja życia. Uczeń:

- 1) wyjaśnia istotę procesu ewolucji organizmów i przedstawia źródła wiedzy o jej przebiegu;
- 2) wyjaśnia na przykładach, na czym polega dobór naturalny i sztuczny oraz przedstawia różnice między nimi;
- 3) przedstawia podobieństwa i różnice między człowiekiem a małpami człekokształtnymi jako wynik procesów ewolucyjnych.

VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń:

- 1) wskazuje żywe i nieożywione elementy ekosystemu oraz wykazuje, że są one powiązane różnorodnymi zależnościami;
- 2) opisuje cechy populacji (liczebność, zagęszczenie, rozrodczość, śmiertelność, struktura przestrzenna, wiekowa i płciowa) oraz dokonuje obserwacji liczebności, rozmieszczenia i zagęszczenia wybranego gatunku rośliny zielnej w terenie;
- 3) analizuje oddziaływania antagonistyczne: konkurencję wewnątrzgatunkową i międzygatunkową, pasożytnictwo, drapieżnictwo i roślinożerność;
- 4) analizuje oddziaływania nieantagonistyczne: mutualizm obligatoryjny (symbioza), mutualizm fakultatywny (protokooperacja) i komensalizm;
- 5) przedstawia strukturę troficzną ekosystemu, rozróżnia producentów, konsumentów (I-go i dalszych rzędów) i destruentów oraz przedstawia ich rolę w obiegu materii i przepływie energii przez ekosystem;

- 6) analizuje zależności pokarmowe (łańcuchy pokarmowe i sieci troficzne), konstruuje proste łańcuchy pokarmowe (łańcuchy spasanía) oraz analizuje przedstawione (w postaci schematu) sieci i łańcuchy pokarmowe;
- 7) analizuje zakresy tolerancji organizmu na wybrane czynniki środowiska (temperatura, wilgotność, stężenie dwutlenku siarki w powietrzu);
- 8) przedstawia porosty jako organizmy wskaźnikowe (skala porostowa), ocenia stopień zanieczyszczenia powietrza tlenkami siarki, wykorzystując skalę porostową;
- 9) przedstawia odnawialne i nieodnawialne zasoby przyrody oraz propozycje racjonalnego gospodarowania tymi zasobami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

VIII. Zagrożenia różnorodności biologicznej. Uczeń:

- 1) przedstawia istotę różnorodności biologicznej;
- 2) podaje przykłady gospodarczego użytkowania ekosystemów;
- 3) analizuje wpływ człowieka na różnorodność biologiczną;
- 4) uzasadnia konieczność ochrony różnorodności biologicznej;
- 5) przedstawia formy ochrony przyrody w Polsce oraz uzasadnia konieczność ich stosowania dla zachowania gatunków i ekosystemów.

3. Zalecane doświadczenia i obserwacje

Ważnym aspektem kształcenia jest możliwość (samodzielnego lub z pomocą nauczyciela) zaplanowania i przeprowadzenia prostych obserwacji i doświadczeń przez uczniów. Stworzy im to warunki do zadawania pytań i weryfikowania ich metodami naukowymi związanymi ze zbieraniem danych i krytycznym ich analizowaniem. Poniżej zestawiono doświadczenia i obserwacje zalecane zapisami podstawy programowej. Należy jednak zaznaczyć, że nauczyciel powinien realizować również te doświadczenia, które na bieżąco, w procesie dydaktycznym, wynikają z wrodzonej ciekawości poznawczej uczniów, a zostały zaproponowane w zapisie realizacji celów szczegółowych zamieszczonych w tabelach. Poza zajęciami prowadzonymi w pracowni biologicznej, należy pamiętać o konieczności przeprowadzania zajęć edukacyjnych w terenie. Uczniowie obserwują tam bioróżnorodność, poznają pospolite rośliny i zwierzęta najbliższej okolicy. Wcześniej przygotowane karty pracy z zadaniami zwiększą efektywność edukacyjną zajęć i ukierunkują uczniów na obserwowane obiekty i zachodzące w nich zjawiska.

Zalecane podstawą programową doświadczenia i obserwacje:

Uczeń:

- 1) planuje i przeprowadza doświadczenie:
 - a) wykazujące wpływ wybranych czynników na intensywność procesu fotosyntezy,
 - b) wykazujące, że podczas fermentacji drożdże wydzielają dwutlenek węgla,
 - c) wykazujące zdolność mchów do chłonięcia wody,
 - d) sprawdzające wpływ wybranego czynnika środowiska na proces kiełkowania nasion,
 - e) wykazujące rolę składników chemicznych kości,
 - f) wykrywające obecność wybranych składników pokarmowych w produktach spożywczych,
 - g) badające wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi,
 - h) wykrywające obecność dwutlenku węgla oraz pary wodnej w powietrzu wydychanym,
 - i) sprawdzające gęstość rozmieszczenia receptorów w skórze różnych części ciała;
- 2) dokonuje obserwacji:
 - a) mikroskopowych: komórki, protistów, tkanek roślinnych i tkanek zwierzęcych,
 - b) wybranych sposobów rozmnażania wegetatywnego,

- c) przedstawicieli pospolitych gatunków grzybów, porostów, roślin zarodnikowych i nasiennych oraz zwierząt bezkręgowych i kręgowców,
- d) wpływu wysiłku fizycznego na zmiany tętna i ciśnienia tętniczego krwi,
- e) wpływu wysiłku fizycznego na zmiany częstości oddechu,
- f) odruchu kolanowego,
- g) wykazującej obecność tarczy nerwu wzrokowego,
- h) liczebności, rozmieszczenia i zagęszczenia wybranego gatunku rośliny zielnej w terenie.

III. CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Podczas opracowywania *Programu nauczania biologii w klasach 5–8 szkoły podstawowej Puls życia* wzięto pod uwagę młodszy niż dotychczas wiek uczniów rozpoczynających naukę tego przedmiotu. Program nauczania biologii uwzględnia zacytowane wyżej zapisy podstawy programowej dotyczące zadań szkoły i zalecenia kształtowania najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia, celów kształcenia, treści nauczania oraz wskazanych doświadczeń i obserwacji.

Cele ogólne programu

Do realizacji treści nauczania programu wyznaczono główne strategie pedagogiczne spójne z celami kształcenia ogólnego podstawy programowej. Podczas konstruowania programu dołożono starań, aby trudności były stopniowane, a treści nauczania dostosowane do możliwości percepcyjnych uczniów na tym poziomie edukacji. Cele ogólne programu ujęto w poniższym zapisie:

- zapoznanie z budową i funkcjonowaniem organizmów, w tym organizmu człowieka;
- kształtowanie zainteresowań biologicznych;
- wdrażanie do brania odpowiedzialności za swoje zdrowie;
- zapoznanie z bioróżnorodnością środowiska lokalnego i kraju;
- wdrażanie do zasad poszanowania przyrody i odpowiedzialności za stan środowiska;
- wykorzystywanie zdobywanej wiedzy w różnych sytuacjach życiowych.

Realizacji powyższych celów, a także inspirowaniu zainteresowań biologicznych ucznia służą proponowane obserwacje i doświadczenia dotyczące omawianych procesów i zjawisk. Pomogą one w poszerzaniu wiedzy, którą uczeń posiadał na lekcjach przyrody w klasie 4. Materiał nauczania zawarty w programie stanowi rozszerzenie i uzupełnienie wiadomości na temat świata żywego poznanego w nauczaniu zintegrowanym oraz na przyrodzie. Treści obejmują zagadnienia od podstaw biologii do poziomu ponadorganizmalnego; od składu chemicznego organizmów i ich budowy komórkowej, poprzez organizmy o coraz bardziej złożonej budowie, w tym człowieka, do zależności, jakie zachodzą między organizmami w ekosystemach oraz ochronę bioróżnorodności. W miarę możliwości, sytuacje dydaktyczne służące kształceniu umiejętności praktycznych i intelektualnych oparto na środowisku lokalnym, wskazując na jego różnorodność biologiczną i jednocześnie ucząc odpowiedzialności za jego stan. Treści nauczania programu ujęto w następujących po sobie częściach.

Klasa 5

- I. Biologia nauka o życiu
- II. Bakterie i wirusy. Organizmy beztkankowe
- III. Budowa roślin
- IV. Rośliny niewytwarzające nasion
- V. Rośliny wytwarzające nasiona

Klasa 6

- I. Tkanki zwierzęce
- II. Proste zwierzęta bezkręgowce
- III. Stawonogi. Mięczaki
- IV. Kręgowce zmiennocieplne
- V. Kręgowce stałocieplne

Klasa 7

- I. Organizm człowieka. Skóra – powłoka organizmu
- II. Układ ruchu
- III. Układ pokarmowy
- IV. Układ krążenia
- V. Układ oddechowy
- VI. Układ wydalniczy
- VII. Regulacja nerwowo-hormonalna
- VIII. Narządy zmysłów
- IX. Rozmnażanie i rozwój człowieka
- X. Równowaga wewnętrzna organizmu

Klasa 8

- I. Genetyka
- II. Ewolucja życia
- III. Ekologia
- IV. Ochrona przyrody i ochrona środowiska

Siatka godzin

W ramowym planie nauczania biologii w szkole podstawowej w klasach 5–8 przewidziano łącznie 5 godzin tygodniowo na ten przedmiot.

Liczba godzin w klasach 5–8	Klasa 5	Klasa 6	Klasa 7	Klasa 8	Łącznie w całym etapie edukacji
	1	1	2	1	5

Łącznie na realizację programu przeznaczono około 160 jednostek lekcyjnych, ujętych w duże, tematyczne części. Jest to jedynie orientacyjny przydział godzin. Ważną i bardzo przydatną w praktyce edukacyjnej cechą programu jest fakt, że w każdym dziale przewidziano godziny do dyspozycji nauczyciela. Mogą one zostać przeznaczone na uzupełnienie, powtórzenie, utrwalenie oraz sprawdzenie wiedzy lub zindywidualizowanie tempa pracy, uwzględniające organiczne możliwości percepcyjne uczniów lub dodatkowy czas na pracę z uczniami szczególnie zainteresowanymi biologią. Dodatkowe godziny pozwolą też nauczycielowi na przygotowanie i przeprowadzenie lekcji w terenie, planowanie oraz przeprowadzanie doświadczeń i obserwacji wskazanych w podstawie programowej lub zaproponowanych w procedurach osiągnięcia celów.

Działy tematyczne w poszczególnych klasach	Planowana liczba godzin na poszczególne działy
Klasa 5 I. Biologia nauka o życiu II. Bakterie i wirusy. Organizmy beztkankowe III. Budowa roślin IV. Rośliny niewytwarzające nasion V. Rośliny wytwarzające nasiona Godziny do dyspozycji nauczyciela	6 6 4 4 6 6 Łącznie 32
Klasa 6 I. Tkanki zwierzęce II. Proste zwierzęta bezkręgowce III. Stawonogi. Mięczaki IV. Kręgowce zmiennocieplne V. Kręgowce stałocieplne Godziny do dyspozycji nauczyciela	2 5 5 6 4 10 Łącznie 32
Klasa 7 I. Organizm człowieka. Skóra – powłoka organizmu II. Układ ruchu III. Układ pokarmowy IV. Układ krążenia V. Układ oddechowy VI. Układ wydalniczy VII. Regulacja nerwowo-hormonalna VIII. Narządy zmysłów IX. Rozmnażanie i rozwój człowieka X. Równowaga wewnętrzna organizmu Godziny do dyspozycji nauczyciela	3 7 6 7 4 2 7 4 6 3 13 Łącznie 62
Klasa 8 I. Genetyka II. Ewolucja życia III. Ekologia IV. Ochrona przyrody i ochrona środowiska Godziny do dyspozycji nauczyciela	7 3 9 4 9 Łącznie 32

IV. CELE SZCZEGÓŁOWE, MATERIAŁ NAUCZANIA, PROPONOWANE PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW, ŚRODKI DYDAKTYCZNE

Uwaga! Niektóre zamieszczane niżej numery wymagań, z powodu łączenia celów szczegółowych w większe partie materiału nauczania nie zachowują kolejności numeracji. Z uwagi na wyżej zamieszczoną pełną treść podstawy programowej, skrócono zapis niektórych celów szczegółowych w kolumnie I, zgodnych z zapisem wymagań.

Klasa 5			
Cele szczegółowe kształcenia Cele wychowania	Materiał nauczania	Proponowane procedury osiągania celów	Propozycje środków dydaktycznych
I	II	III	IV
I. Biologia nauka o życiu (6 godzin) (wymagania szczegółowe I.1) – 8))			
<p>I. Organizacja i chemizm życia. Uczeń potrafi: 1) przedstawić hierarchiczną organizację budowy organizmów; 2) wymienić najważniejsze pierwiastki budujące ciała organizmów; 3) wymienić podstawowe grupy związków chemicznych występujących w organizmach (białka, cukry, tłuszcze, kwasy nukleinowe, woda, sole mineralne, witaminy) i podać ich funkcje; 4) dokonać obserwacji mikroskopowych komórki, rozpoznać podstawowe elementy budowy komórki (błona komórkowa, cytoplazma, jądro komórkowe, chloroplast, mitochondrium, wakuola, ściana komórkowa) i przedstawić ich funkcje; 5) porównać budowę komórki bakterii, roślin i zwierząt, wskazując cechy umożliwiające ich rozróżnienie; 6) przedstawić istotę fotosyntezy jako sposobu odżywiania się organizmów; wskazać substraty, produkty i warunki przebiegu procesu; 7) przedstawić oddychanie tlenowe i fermentację jako sposoby wytwarzania energii potrzebnej do życia (substraty, produkty i warunki przebiegu procesów); 8) przedstawić czynności życiowe organizmów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Biologia jako nauka • Poziomy organizacji życia • Chemiczne podstawy życia • Pierwiastki i podstawowe grupy związków chemicznych • Cechy organizmów • Budowa komórki • Rodzaje komórek • Organelle komórkowe • Porównanie komórki bakteryjnej, zwierzęcej, roślinnej i grzybowej • Doświadczenie i obserwacja jako źródła wiedzy biologicznej • Sposoby odżywiania się organizmów: <ul style="list-style-type: none"> – samożywne – cudzożywne • Sposoby oddychania organizmów: <ul style="list-style-type: none"> – oddychanie tlenowe – fermentacja 	<ul style="list-style-type: none"> • Wyszukiwanie informacji o zakresie badań dziedzin biologii oraz zasadach klasyfikacji świata żywego w różnych źródłach • Dyskusja nad różnymi sposobami pełnienia tych samych czynności życiowych przez różne organizmy • Praca w parach – samodzielne wykonywanie preparatów mikroskopowych lub obserwacja mikroskopowa preparatów trwałych • Rozpoznawanie i rysowanie spod mikroskopu różnych typów komórek • Rozpoznawanie organelli komórkowych na preparatach mikroskopowych i ilustracjach • Planowanie i przeprowadzanie doświadczeń dotyczących fotosyntezy i rodzajów oddychania (tlenowego, fermentacji) 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Cyfrowe zasoby internetowe • Sprzęt do mikroskopowania • Preparaty trwałe lub materiał na preparaty świeże • Plansze • Foliogramy • Ilustracje różnych typów komórek • Sprzęt laboratoryjny do przeprowadzenia doświadczeń dotyczących fotosyntezy i rodzajów oddychania • Woda wapienna
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozwijanie przekonania o użyteczności edukacji biologicznej w życiu codziennym oraz kształceniu ustawicznym • Przestrzeganie o konieczności zachowania bezpieczeństwa podczas samodzielnego wykonywania preparatów mikroskopowych • Przekonanie o znaczeniu skrupulatności i dociekliwości podczas obserwacji • Kształcenie odpowiedzialności za wyposażenie pracowni biologicznej 			

II. Bakterie i wirusy. Organizmy beztkankowe (6 godzin) (wymagania szczegółowe II.1.– 4, 6.)

I	II	III	IV
<p>II. Różnorodność życia.</p> <p>1. Klasyfikacja organizmów. Uczeń potrafi:</p> <p>1) uzasadnić potrzebę klasyfikowania organizmów i przedstawić zasady klasyfikacji biologicznej;</p> <p>2) przedstawić charakterystyczne cechy organizmów poszczególnych królestw;</p> <p>3) rozpoznać organizmy z najbliższego otoczenia.</p> <p>2. Wirusy – bezkomórkowe formy materii. Uczeń potrafi:</p> <p>1) uzasadnić, dlaczego wirusy nie są organizmami;</p> <p>2) przedstawić drogi rozprzestrzeniania się i zasady profilaktyki chorób wywołanych przez wirusy (grypa, ospa, różyczka, świnka, odra, AIDS).</p> <p>3. Bakterie – organizmy jednokomórkowe. Uczeń potrafi:</p> <p>1) podać miejsca występowania bakterii;</p> <p>2) wymienić podstawowe formy morfologiczne bakterii;</p> <p>3) omówić czynności życiowe bakterii;</p> <p>4) wskazać drogi rozprzestrzeniania się i zasady profilaktyki chorób wywołanych przez bakterie (gruźlica, borelioza, tężec, salmonelloza);</p> <p>5) przedstawić znaczenie bakterii w przyrodzie i dla człowieka.</p> <p>4. Protisty – organizmy o różnorodnej budowie komórkowej. Uczeń potrafi:</p> <p>1) wykazać różnorodność budowy protistów na wybranych przykładach;</p> <p>2) przedstawić wybrane czynności życiowe protistów;</p> <p>3) założyć hodowlę i dokonać obserwacji mikroskopowej protistów;</p> <p>4) przedstawić drogi zakażenia i zasady profilaktyki chorób wywołanych przez protisty (toksoplazmoza, malaria).</p> <p>6. Grzyby – organizmy cudzożywne. Uczeń potrafi:</p> <p>1) wskazać środowiska życia grzybów (w tym grzybów porostowych);</p> <p>2) wymienić cechy umożliwiające zaklasyfikowanie organizmu do grzybów;</p> <p>3) wykazać różnorodność budowy grzybów (jednokomórkowe, wielokomórkowe);</p> <p>4) omówić wybrane czynności życiowe grzybów (odżywianie, oddychanie);</p> <p>5) przedstawić znaczenie grzybów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Klasyfikacja organizmów • Podział systematyczny organizmów • Charakterystyczne cechy poszczególnych królestw • Wirusy jako bezkomórkowe formy materii • Cechy wirusów i ich budowa • Choroby wirusowe • Bakterie: budowa i czynności życiowe • Występowanie bakterii i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka • Formy życiowe bakterii • Protisty zwierzęce, roślinopodobne i grzybopodobne • Występowanie protistów, • Budowa i czynności życiowe protistów • Znaczenie protistów w przyrodzie i dla człowieka • Choroby wywołane przez protisty i drogi ich rozprzestrzeniania się • Budowa i czynności życiowe grzybów • Występowanie i bioróżnorodność grzybów • Znaczenie grzybów w przyrodzie i dla człowieka • Porosty: występowanie, budowa i czynności życiowe • Rodzaje plech prostów • Znaczenie porostów w przyrodzie i dla człowieka • Wykorzystanie cech budowy porostów do stworzenia skali porostowej 	<ul style="list-style-type: none"> • Indywidualna praca z materiałami źródłowymi lub podręcznikiem – kryteria klasyfikacji organizmów • Dyskusja i praca w grupach nad przedstawieniem na plakacie cech charakterystycznych wirusów, bakterii, protistów i grzybów • Ćwiczenia w klasyfikowaniu przedstawicieli bakterii, protistów i grzybów do odpowiednich królestw • Prowadzenie hodowli bakterii, np. na pożywce sianowej • Obserwacja mikroskopowa i makroskopowa omawianych organizmów • Planowanie, zakładanie hodowli i obserwacja mikroskopowa protistów • Zajęcia terenowe z rozpoznawaniem organizmów w najbliższym otoczeniu, w tym grzybów i porostów • Obserwacje terenowe występowania porostów z użyciem skali porostowej • Praca w grupach – mapa mentalna – znaczenie grzybów (w tym grzybów porostowych) w przyrodzie i dla człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Teksty źródłowe • Cyfrowe zasoby internetowe • Sprzęt do mikroskopowania • Sprzęt do zakładania hodowli mikroorganizmów • Akwaria do zakładania hodowli protistów • Foliogramy multimedialne • Okazy naturalne (suszone lub świeże) porostów i grzybów • Atlasy grzybów i porostów • Skala porostowa
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przekonanie o konieczności poznania i stosowania zasad profilaktyki zakażeń wirusowych i bakteryjnych • Przekonanie o użyteczności wiedzy biologicznej w życiu codziennym • Kształtowanie postawy dążenia do odpowiedzialności za wyniki pracy grupy • Wykazywanie troski o ochronę bioróżnorodności 			

IV. Rośliny niewytwarzające nasion (4 godziny) (wymagania szczegółowe II.5. 2) – 3))

I	II	III	IV
<p>5. Różnorodność i jedność roślin:</p> <p>2) Mchy. Uczeń potrafi:</p> <p>a) przedstawić na obserwowanych przedstawicielach mchów cechy ich budowy zewnętrznej;</p> <p>b) identyfikować nieznanego organizm jako przedstawiciela mchów;</p> <p>c) przedstawić znaczenie mchów.</p> <p>3) Paprociowe, widłakowe, skrzypowe. Uczeń potrafi:</p> <p>a) przedstawić na obserwowanych przedstawicielach paprociowych, widłakowych i skrzypowych cechy ich budowy zewnętrznej;</p> <p>b) identyfikować nieznanego organizm jako przedstawiciela paprociowych, widłakowych i skrzypowych;</p> <p>c) wyjaśnić znaczenie paprociowych, widłakowych i skrzypowych.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie mszaków • Budowa zewnętrzna mszaków • Rozpoznawanie organizmów należących do mszaków • Znaczenie mchów w przyrodzie i dla człowieka • Wchłanianie wody przez mszaki, paprociowe, skrzypowe i widłakowe – cechy charakterystyczne poszczególnych grup • Przegląd paprotników i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • Zajęcia terenowe z kartami pracy i atlasami do rozpoznawania mszaków • Wykonanie doświadczenia z wchłanianiem wody przez mszaki • Praca w grupach z materiałem zielnikowym paprotników • Wyszukiwanie informacji z różnych źródeł - znaczenie mszaków, paprociowych, skrzypowych i widłakowych • Zajęcia terenowe – rozpoznawanie paprociowych, widłakowych i skrzypowych środowisku naturalnym 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Mech płonnik lub torfowiec • Naczynie z wodą do przeprowadzenia doświadczenia na wchłanianie wody • Atlasy roślin • Cyfrowe zasoby internetowe • Materiał zielnikowy różnych okazów paprotników • Paprocie hodowlane • Wydania albumowe systematyki roślin • Karty pracy
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dostrzeżenie ewolucyjnych zmian w obrębie roślin • Kształtowanie troski o zachowanie bioróżnorodności w obrębie omawianej grupy roślin. 			

V. Rośliny wytwarzające nasiona (6 godzin) (wymagania szczegółowe II.5.4); II. 5.1); II.5.5); II.5.6))

I	II	III	IV
<p>4) Rośliny nagonasienne. Uczeń potrafi: a) przedstawiać cechy budowy zewnętrznej rośliny nagonasiennej; b) rozpoznać przedstawicieli rodzimych drzew nagonasiennych; c) wyjaśnić znaczenie roślin nagonasiennych.</p> <p>5) Rośliny okrytonasienne. Uczeń potrafi: 5.1) rozpoznać tkanki roślinne; wskazać ich cechy adaptacyjne do pełnienia określonych funkcji (tkanka twórcza, okrywająca, miękiszowa, wzmacniająca, przewodząca). a) rozróżnić formy morfologiczne roślin okrytonasiennych; b) dokonać obserwacji rośliny okrytonasiennej, rozpoznać jej organy i określić ich funkcje; c) opisać modyfikacje korzeni, łodyg i liści jako adaptację roślin do życia w określonych środowiskach; d) przedstawić sposoby rozmnażania wegetatywnego roślin i dokonać obserwacji wybranego sposobu rozmnażania wegetatywnego; e) rozróżnić elementy budowy kwiatu i określić ich funkcję w rozmnażaniu płciowym; f) przedstawić budowę nasiona rośliny i warunki jego kiełkowania; g) przeprowadzić doświadczenie wykazujące wpływ wybranego czynnika środowiska na proces kiełkowania nasion; h) przedstawić sposoby rozprzestrzeniania się nasion, wskazując odpowiednie adaptacje w budowie owoców do tego procesu; i) rozpoznać przedstawicieli rodzimych drzew liściastych; j) przedstawić znaczenie roślin okrytonasiennych.</p> <p>6) Różnorodność roślin. Uczeń potrafi: identyfikować nieznanego organizm jako przedstawiciela jednej z grup wymienionych w pkt.2)–5) na podstawie jego cech morfologicznych.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie i budowa roślin nagonasiennych • Przegląd roślin nagonasiennych i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka • Tkanki roślinne: tkanka twórcza, okrywająca, miękiszowa, wzmacniająca, przewodząca • Cechy adaptacyjne tkanek do pełnienia funkcji • Rozmieszczenie tkanek w organach roślin • Rośliny okrytonasienne • Budowa i funkcje organów roślin okrytonasiennych • Budowa kwiatu • Funkcje poszczególnych elementów budowy kwiatu • Rozsiewanie owoców i nasion • Adaptacje w budowie owoców do rozsiewania nasion • Warunki kiełkowania nasion • Rośliny pożyteczne • Przegląd roślin okrytonasiennych i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka • Rozmnażanie wegetatywne roślin okrytonasiennych • Klasyfikowanie roślin do poszczególnych grup na podstawie ich cech charakterystycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozpoznawanie roślin nagonasiennych po szyszkach i igłach • Preparowanie szyszek sosny • Mikroskopowanie • Rysowanie tkanek roślinnych • Porównywanie obrazu spod mikroskopu z ilustracjami z różnych źródeł • Analizowanie budowy tkanek roślinnych • Wskazywanie rozmieszczenia tkanek w organach roślin • Zakładanie hodowli roślin przy wykorzystaniu różnych sposobów rozmnażania wegetatywnego • Rozpoznawanie w terenie pospolitych gatunków roślin • Planowanie i przeprowadzenie doświadczenia wykazującego wpływ wybranych czynników na kiełkowanie nasion • Wykonanie prezentacji PowerPoint na temat znaczenia roślin • Zakładanie hodowli i obserwacja etapów rozwoju rośliny • Ćwiczenia w oznaczaniu roślin • Praca w grupach z różnymi typami owoców • Rozpoznawanie rodzimych drzew liściastych w najbliższym otoczeniu 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Zbiór szyszek i gałązek roślin nagonasiennych • Sprzęt do mikroskopowania • Zestawy trwałych preparatów tkanek roślinnych • Cyfrowe zasoby internetowe • Sprzęt do hodowli roślin • Sadzonki liściowe, wierzchołkowe, rozmnożki, bulwy itp. • Plansze ścienne • Foliogramy multimedialne • Sprzęt do przeprowadzenia doświadczenia • Kolekcja owoców i nasion • Świeży lub zielnikowy zbiór pospolitych roślin • Klucze i przewodniki do oznaczania oraz rozpoznawania pospolitych roślin
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uważliwienie na ochronę gatunkową roślin • Rozwijanie zainteresowań przyrodniczych i ciekawości poznawczej dotyczącej flory najbliższej okolicy • Kształtowanie emocjonalnego związku z przyrodą • Wyszukiwanie pozytywnych (retencyjnych, klimatotwórczych, zdrowotnych) i estetycznych elementów otaczającej przyrody • Wykazywanie odpowiedzialności za hodowle i uprawy roślinne. 			

Klasa 6

I. Tkanki zwierzęce (2 godziny) (wymagania szczegółowe II.7.1))

I	II	III	IV
<p>7. Różnorodność i jedność świata zwierząt.</p> <p>1) Tkanki zwierzęce. Uczeń potrafi: dokonać obserwacji i rozpoznać tkanki zwierzęce (tkanka nabłonkowa, mięśniowa, łączna, nerwowa).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tkanki zwierzęce: nabłonkowa, mięśniowa, łączna, nerwowa • Przystosowanie tkanek do pełnionych funkcji • Rozmieszczenie poszczególnych tkanek w organizmie 	<ul style="list-style-type: none"> • Mikroskopowanie • Rysowanie tkanek zwierzęcych spod mikroskopu • Analizowanie budowy tkanek zwierzęcych • Wskazywanie rozmieszczenia omawianych tkanek w różnych organizmach 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna Sprzęt do mikroskopowania • Plansze • Foliogramy multimedialne
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie nawyków dbałości o sprzęt, w tym sprzęt do mikroskopowania • Wdrażanie do starannego sporządzania rysunków z obrazu w mikroskopie 			

II. Proste zwierzęta bezkręgowce (5 godzin) (wymagania szczegółowe II.7.2) – 5))

I	II	III	IV
<p>2) Parzydełkowce. Uczeń potrafi:</p> <p>a) przedstawić środowisko życia, cechy morfologiczne i tryb życia parzydełkowców;</p> <p>b) dokonać obserwacji przedstawicieli parzydełkowców i przedstawić cechy wspólne tej grupy zwierząt;</p> <p>c) przedstawić znaczenie parzydełkowców.</p> <p>3) Płazińce. Uczeń potrafi:</p> <p>a) przedstawić środowisko, cechy morfologiczne i tryb życia płazińców;</p> <p>b) dokonać obserwacji przedstawicieli płazińców i przedstawić cechy wspólne tej grupy zwierząt;</p> <p>c) wykazać związek budowy morfologicznej tasiemców z pasożytniczym trybem życia;</p> <p>d) przedstawić drogi inwazji płazińców pasożytniczych i omówić sposoby profilaktyki chorób wywołanych przez wybrane pasożyty</p> <p>e) przedstawić znaczenie płazińców.</p> <p>4) Nicienie. Uczeń potrafi:</p> <p>a) przedstawić środowisko, cechy morfologiczne i tryb życia nicieni;</p> <p>b) dokonać obserwacji przedstawicieli nicieni i przedstawić cechy wspólne tej grupy zwierząt;</p> <p>c) przedstawić drogi inwazji nicieni pasożytniczych (włośńia, glisty i owsika) oraz omówić sposoby profilaktyki chorób człowieka</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Parzydełkowce – środowisko i tryb życia • Cechy budowy morfologicznej parzydełkowców • Cechy wspólne tej grupy zwierząt • Znaczenie parzydełkowców w przyrodzie i dla człowieka • Płazińce – cechy i budowa zewnętrzna • Przystosowania morfologiczne tasiemca do pasożytnictwa • Choroby pasożytnicze wywołane przez płazińce • Profilaktyka zakażenia tasiemcami • Przegląd płazińców i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka • Nicienie – robaki o obłym ciele • Środowisko i tryb życia nicieni • Cechy nicieni • Budowa zewnętrzna nicieni • Choroby wywołane przez nicienie • Profilaktyka chorób wywołanych przez nicienie • Przegląd nicieni i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka • Pierścienice – środowisko, tryb życia i cechy pierścienic 	<ul style="list-style-type: none"> • Obserwacja budowy koralowców na filmach przyrodniczych • Praca w parach z wyszukiwaniem informacji w cyfrowych zasobach internetowych na temat życia zwierząt bezkręgowych • Wyszukiwanie w różnych źródłach informacji na temat np. chorób wywołanych przez bezkręgowce • Dyskusja o sposobach profilaktyki zakażeń pasożytami – analiza zachowań z życia codziennego • Zakładanie i prowadzenie hodowli dżdżownic oraz obserwacja wpływu tych zwierząt na strukturę gleby • Mapa mentalna na temat znaczenia bezkręgowców 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Filmy przyrodnicze np. „Życie rafy koralowej” • Preparaty mokre lub suche zwierząt • Sprzęt do prowadzenia hodowli dżdżownicy • Foliogramy multimedialne • Cyfrowe zasoby internetowe • Encyklopedia zdrowia • Plansze • Materiały do wykonania mapy mentalnej

<p>wywoływanych przez te pasożyty; d) przedstawić znaczenie nicieni.</p> <p>5) Pierścienie. Uczeń potrafi:</p> <p>a) przedstawić środowisko życia, cechy morfologiczne oraz przystosowania pierścienic do trybu życia; b) dokonać obserwacji poznanych przedstawicieli pierścienic i przedstawić cechy wspólne tej grupy zwierząt; c) wyjaśnić znaczenie pierścienic.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa zewnętrzna i przegląd systematyczny pierścienic • Znaczenie pierścienic w przyrodzie i dla człowieka 		
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie dbałości o nawyki higieniczne • Wdrażanie do profilaktyki chorób przenoszonych drogą pokarmową • Kształtowanie odpowiedzialności za własne zdrowie 			

III. Stawonogi. Mięczaki (5 godzin) (wymagania szczegółowe II.7.6)–8))

I	II	III	IV
<p>6) Stawonogi. Uczeń potrafi: a) przedstawić środowisko życia, cechy morfologiczne oraz tryb życia skorupiaków, owadów i pajęczaków oraz wskazać cechy adaptacyjne umożliwiające im opanowanie różnych środowisk; b) dokonać obserwacji przedstawicieli stawonogów i przedstawić cechy wspólne tej grupy zwierząt; c) przedstawić znaczenie stawonogów (w tym form pasożytniczych i szkodników).</p> <p>7) Mięczaki. Uczeń potrafi: a) przedstawić środowisko życia, cechy morfologiczne oraz tryb życia ślimaków, małży i głowonogów; b) dokonać obserwacji przedstawicieli mięczaków i przedstawić cechy wspólne tej grupy zwierząt; c) wyjaśnić znaczenie mięczaków.</p> <p>8) Różnorodność zwierząt bezkręgowych. Uczeń potrafi: identyfikować nieznanego organizm jako przedstawiciela jednej z grup wymienionych w pkt 2-7 na podstawie jego cech morfologicznych.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Cechy stawonogów • Środowisko i tryb życia stawonogów • Budowa zewnętrzna skorupiaków • Przegląd systematyczny skorupiaków i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka • Owady – środowisko i tryb życia • Charakterystyczne cechy budowy zewnętrznej owadów • Przegląd systematyczny i znaczenie owadów • Pajęczaki – środowisko i tryb życia • Budowa zewnętrzna pajęczaków • Przegląd systematyczny pajęczaków i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka • Mięczaki – środowisko i tryb życia • Budowa zewnętrzna mięczaków • Przegląd systematyczny mięczaków • Znaczenie mięczaków w przyrodzie i dla człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozpoznawanie na podstawie atlasów i kluczy pospolitych gatunków stawonogów • Wykazywanie cech adaptacyjnych stawonogów na podstawie filmów przyrodniczych lub zajęć terenowych • Wyszukiwanie informacji w różnych źródłach na temat znaczenia stawonogów, w tym form pasożytniczych i szkodników • Debata na temat znaczenia owadów • Planowanie tabeli i zestawianie tabelaryczne cech morfologicznych mięczaków • Rozpoznawanie i klasyfikowanie na podstawie cech morfologicznych różnych okazów zwierząt należących do stawonogów i mięczaków 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Klucze i przewodniki do oznaczania i rozpoznawania pospolitych gatunków stawonogów i mięczaków • Preparaty suche lub mokre zwierząt • Zdjęcia zwierząt bezkręgowych • Encyklopedia zdrowia • Słowniki biologiczne • Cyfrowe zasoby internetowe • Plansze • Okazy naturalne muszli
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przekonanie o biologicznym i gospodarczym znaczeniu zwierząt bezkręgowych • Przekonanie o konieczności propagowania ochrony zwierząt bezkręgowych • Kształtowanie postawy świadczącej o rozumieniu roli higieny w profilaktyce chorób pasożytniczych • Kształtowanie odpowiedzialności za własne zdrowie 			

IV. Kręgowce zmiennocieplne (6 godzin) (wymagania szczegółowe II.7.9)–11))

<p>9) Ryby. Uczeń potrafi: a) dokonać obserwacji przedstawicieli ryb i przedstawić ich cechy wspólne oraz opisać przystosowania ryb do życia w wodzie; b) określić ryby jako zwierzęta zmiennocieplne; c) przedstawić sposób rozmnażania i rozwój ryb; d) przedstawić znaczenie ryb.</p> <p>10) Płazy. Uczeń potrafi: a) dokonać obserwacji przedstawicieli płazów i przedstawić ich cechy wspólne oraz opisać przystosowania płazów do życia w wodzie i na lądzie; b) określić płazy jako zwierzęta zmiennocieplne; c) przedstawić sposób rozmnażania i rozwój płazów; d) przedstawić znaczenie płazów.</p> <p>11) Gady. Uczeń potrafi: a) dokonać obserwacji przedstawicieli gadów i przedstawić ich cechy wspólne oraz opisać przystosowania gadów do życia na lądzie; b) określić gady jako zwierzęta zmiennocieplne; c) przedstawić sposób rozmnażania i rozwój gadów; d) przedstawić znaczenie gadów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Charakterystyczne cechy budowy zewnętrznej ryb • Przystosowania ryb do życia w wodzie • Rozmnażanie i rozwój ryb • Przegląd ryb i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka • Płazy – środowisko i tryb życia • Cechy przystosowujące płazy do życia w dwóch środowiskach • Rozmnażanie i rozwój płazów • Przegląd płazów i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka • Gady – środowisko i tryb życia • Cechy przystosowujące gady do życia na lądzie • Rozmnażanie i rozwój gadów • Przegląd gadów i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozmowa dydaktyczna na temat związku budowy organizmów ze środowiskiem ich życia • Wyjaśnienie zjawiska zmiennocieplności • Praca w grupach nad przystosowaniem omawianych organizmów do pełnienia funkcji życiowych • Analizowanie sposobów rozmnażania kręgowców zmiennocieplnych • Ćwiczenia w samodzielnym wyszukiwaniu informacji w różnych źródłach na temat znaczenia ryb, płazów i gadów • Hodowle zwierząt kręgowych • Rozpoznawanie w terenie pospolitych gatunków zwierząt kręgowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Filmy z serii „Widziane z bliska” • Programy komputerowe • Encyklopedia przyrody • Czasopisma popularnonaukowe • Kolekcje naturalnych okazów: pokrycie ciała kręgowców (np. wylinki gadów, łuski ryb) • Preparaty mokre i trwałe kręgowców • Plansze • Klucze oraz przewodniki do oznaczania i rozpoznawania pospolitych gatunków zwierząt kręgowych • Lupa, lornetka • Karty pracy
--	--	---	--

Cele wychowania:

- Kształtowanie nawyku krytycznej analizy informacji pochodzących z różnych źródeł, w tym cyfrowych zasobów internetowych
- Wdrażanie do odpowiedzialności za bioróżnorodność
- Kreowanie postawy świadczącej o odpowiedzialności za stan środowiska życia zwierząt kręgowych

V. Kręgowce stałocieple (4 godziny) (wymagania szczegółowe II.7.12)–14))

I	II	III	IV
<p>12) Ptaki. Uczeń potrafi:</p> <p>a) przedstawić różnorodność środowisk życia i cech morfologicznych ptaków;</p> <p>b) dokonać obserwacji przedstawicieli ptaków i przedstawić ich cechy wspólne oraz opisać przystosowania ptaków do lotu;</p> <p>c) określić ptaki jako zwierzęta stałocieplne;</p> <p>d) przedstawić sposób rozmnażania i rozwój ptaków;</p> <p>e) wyjaśnić znaczenie ptaków.</p> <p>13) Ssaki. Uczeń potrafi:</p> <p>a) przedstawić różnorodność środowisk życia i cech morfologicznych ssaków;</p> <p>b) dokonać obserwacji przedstawicieli ssaków i przedstawić ich cechy wspólne oraz opisać przystosowania ssaków do życia w różnych środowiskach;</p> <p>c) określić ssaki jako zwierzęta stałocieplne;</p> <p>d) przedstawić sposób rozmnażania i rozwój ssaków;</p> <p>e) przedstawić znaczenie ssaków.</p> <p>14) Różnorodność zwierząt kręgowych. Uczeń potrafi: a) identyfikować nieznanego organizm jako przedstawiciela jednej z gromad kręgowców wymienionych w pkt 9-13 na podstawie jego cech morfologicznych;</p> <p>b) porównać grupy kręgowców pod względem cech morfologicznych, rozmnażania i rozwoju oraz wykazać związek tych cech z opanowaniem środowisk ich życia;</p> <p>c) przedstawić przykłady działań człowieka wpływających na różnorodność ryb, płazów, gadów, ptaków i ssaków.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Środowiska życia i cechy morfologiczne ptaków • Przystosowania ptaków do lotu • Przystosowania ptaków do różnych środowisk • Rozmnażanie i rozwój ptaków • Przegląd ptaków i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka • Ssaki – środowisko życia i cechy morfologiczne • Rozmnażanie ssaków • Przystosowania ssaków do różnych środowisk • Przegląd ssaków i ich znaczenie w przyrodzie i dla człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • Pogadanka na temat związku budowy organizmów ze środowiskiem ich życia • Wyjaśnianie zjawiska stałocieplności u zwierząt • Praca w parach z materiałami źródłowymi – rozmnażanie i rozwój kręgowców • Praca w grupach nad przystosowaniem omawianych organizmów do pełnienia funkcji życiowych • Ćwiczenia w samodzielnym wyszukiwaniu informacji w różnych źródłach na temat znaczenia kręgowców dawniej i dziś • Obserwacje zwierząt kręgowych w hodowlach • Rozpoznawanie w terenie pospolitych gatunków zwierząt kręgowych • Praca w grupach z zastosowaniem skrzynki odkryć – charakterystyka i identyfikacja kręgowców • Wyjazd edukacyjny do ogrodu zoologicznego 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Filmy z serii „Widziane z bliska” • Programy komputerowe • Kolekcje naturalnych okazów wytworów skóry • Preparaty mokre i trwałe kręgowców • Plansze • Zdjęcia kręgowców • Czasopisma popularnonaukowe • Klucze oraz przewodniki do oznaczania i rozpoznawania kręgowców • Lornetka • Karty pracy

Cele wychowania:

- Kształtowanie przekonania o konieczności zachowania różnorodności zwierząt kręgowych
- Wdrażanie do wykazywania postawy szacunku dla życia zwierząt kręgowych
- Kształtowanie pozytywnych zachowań podczas wyjazdów edukacyjnych

Klasa 7			
Cele szczegółowe kształcenia Cele wychowania	Materiał nauczania	Proponowane procedury osiągania celów	Propozycje środków dydaktycznych
I	II	III	IV
I. Organizm człowieka. Skóra – powłoka organizmu (3 godziny) (wymagania szczegółowe III.1.–2.)			
<p>III Organizm człowieka</p> <p>1. Hierarchiczna budowa organizmu człowieka. Uczeń potrafi:</p> <p>1) przedstawić hierarchizację budowy organizmu człowieka (komórki, tkanki, narządy, układy narządów, organizm);</p> <p>2) dokonać obserwacji i rozpoznać tkanki zwierzęce.</p> <p>2. Skóra. Uczeń potrafi:</p> <p>1) przedstawić funkcje skóry;</p> <p>2) rozpoznać elementy budowy skóry oraz określić związek tych elementów z funkcjami pełnionymi przez skórę;</p> <p>3) uzasadnić konieczność konsultacji lekarskiej w przypadku rozpoznania niepokojących zmian na skórze;</p> <p>4) podać przykłady chorób skóry oraz zasady ich profilaktyki, (grzybice skóry, czerniak);</p> <p>5) określić związek nadmiernej ekspozycji na promieniowanie UV ze zwiększonym ryzykiem występowania i rozwoju choroby nowotworowej skóry.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Komplikowanie się budowy organizmu człowieka (komórka, tkanka, narząd, układ narządów) • Funkcje układów narządów i ich układów • Współdziałanie narządów w organizmie człowieka • Budowa i funkcje tkanek zwierzęcych (nabłonkowej, mięśniowej, łącznej i nerwowej) • Organizm człowieka jako funkcjonalna całość • Funkcje skóry i warstwy podskórnej • Budowa skóry i warstwy podskórnej • Choroby i higiena skóry oraz jej pielęgnacja • Profilaktyka chorób skóry, w tym chorób nowotworowych 	<ul style="list-style-type: none"> • Praca w grupach – tworzenie mapy pojęciowej „Organizm człowieka” – wyszukiwanie informacji w podanych materiałach • Obserwacje mikroskopowe tkanek zwierzęcych – porównywanie ze schematami i zdjęciami • Rozpoznawanie na ilustracji budowy skóry i warstwy podskórnej • Przygotowanie pytań i przeprowadzenie wywiadu z lekarzem lub pielęgniarką na temat chorób skóry • Wyszukiwanie środków kosmetycznych z filtrem UV przeznaczonych dla cery młodzieńczej • Projekt edukacyjny na temat chorób i pielęgnacji skóry młodzieńczej 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Multimedialny atlas anatomiczny • Sprzęt do mikroskopowania • Encyklopedia zdrowia • Książki popularnonaukowe o budowie człowieka • Plansze • Foliogramy multimedialne • Instrukcja do projektu • Materiały edukacyjne (ulotki, broszury, wycinki prasowe) dotyczące kosmetyków przeznaczonych dla młodzieży • Materiały edukacyjne na temat chorób skóry
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie postawy odpowiedzialności za środki dydaktyczne • Kształtowanie postawy świadczącej o dbałości o higienę skóry • Rozwijanie przekonania o konieczności konsultacji z lekarzem wszystkich niepokojących zmian na skórze 			

II. Układ ruchu (7 godzin) (wymagania szczegółowe III.3.)			
I	II	III	IV
<p>3. Układ ruchu. Uczeń potrafi:</p> <p>1) wymienić i rozpoznać elementy szkieletu osiowego oraz szkieletu obręczy i kończyn;</p> <p>2) przedstawić funkcje kości i wskazać cechy budowy fizycznej i chemicznej kości umożliwiające ich pełnienie oraz przeprowadzić doświadczenie wykazujące rolę składników chemicznych kości;</p> <p>3) przedstawić rolę i współdziałanie mięśni, ścięgien, kości i stawów w wykonywaniu ruchów;</p> <p>4) uzasadnić konieczność aktywności fizycznej dla prawidłowej budowy i funkcjonowania układu ruchu;</p> <p>5) podać przykłady schorzeń układu ruchu oraz zasady ich profilaktyki (skrzywienia kręgosłupa, płaskostopie, krzywica, osteoporoza).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa i rola szkieletu osiowego • Szkielet kończyn oraz ich obręczy • Kości – elementy składowe szkieletu • Budowa i znaczenie mięśni (tkanka mięśniowa gładka, poprzecznie prążkowana szkieletowa i poprzecznie prążkowana serca) • Choroby układu ruchu • Zasady profilaktyki chorób układu ruchu • Znaczenie aktywności fizycznej w prawidłowym rozwoju układu ruchu 	<ul style="list-style-type: none"> • Rozmowa dydaktyczna na temat działania układu ruchu na podstawie obejrzanego filmu lub obserwacji własnego ciała – wykorzystanie informacji o szkielecie i mięśniach człowieka zawartej w filmie • Wykonanie doświadczenia dotyczącego składników chemicznych kości oraz ich roli • Praca w grupach z okazami naturalnymi kości – ich klasyfikowanie ze względu na kształt • Obserwacja ruchu kończyn w stawach 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Multimedialny atlas anatomiczny • Model szkieletu • Okazy naturalne kości zwierzęcych • Modele kręgów • Materiały do doświadczenia (naczynie szklane, ocet, palnik gazowy, kości kurczaka) • Plansze
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przekonanie o konieczności dbania o układ ruchu w celu zapewnienia jego prawidłowego funkcjonowania 			

- Kształtowanie postawy świadczącej o zrozumieniu znaczenia aktywności fizycznej dla prawidłowego funkcjonowania układu ruchu
- Rozwijanie przekonania o konieczności dbania o prawidłowy rozwój muskulatury ciała

III. Układ pokarmowy (6 godzin) (wymagania szczegółowe III.4.)

I	II	III	IV
<p>4. Układ pokarmowy i odżywianie się. Uczeń potrafi:</p> <p>1) wymienić i rozpoznać elementy układu pokarmowego, podać ich funkcje oraz przedstawić związek budowy tych elementów z pełnią funkcją;</p> <p>2) wymienić i rozpoznać rodzaje zębów oraz określić ich znaczenie w mechanicznej obróbce pokarmu; przedstawić przyczyny próchnicy i zasady jej profilaktyki,</p> <p>3) przedstawić źródła i wyjaśnić znaczenie składników pokarmowych (białek, cukrów, tłuszczów, witamin, soli mineralnych i wody) dla prawidłowego funkcjonowania organizmu oraz przeprowadzić doświadczenie wykrywające obecność wybranych składników pokarmowych w produktach spożywczych;</p> <p>4) przedstawić miejsce trawienia białek, tłuszczów i cukrów; określić produkty tych procesów oraz podać miejsce ich wchłaniania; przeprowadzić doświadczenie badające wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi;</p> <p>5) analizować skutki niedoboru niektórych witamin (A, D, K, C, B₆, B₁₂) i składników mineralnych (Mg, Fe, Ca) w organizmie oraz dostrzegać skutki niewłaściwej suplementacji witamin i składników mineralnych;</p> <p>6) przedstawić rolę błonnika w funkcjonowaniu układu pokarmowego oraz uzasadnić konieczność systematycznego spożywania owoców i warzyw;</p> <p>7) uzasadnić konieczność stosowania diety zróżnicowanej i dostosowanej do potrzeb organizmu (wiek, płeć, stan zdrowia, aktywność fizyczna itp.), obliczyć indeks masy ciała oraz przedstawić i analizować konsekwencje zdrowotne niewłaściwego odżywiania (otyłość, nadwaga, anoreksja, bulimia, cukrzyca);</p> <p>8) podać przykłady chorób układu pokarmowego oraz zasady ich profilaktyki (WZW A, WZW B, WZW C, choroba wrzodowa żołądka i dwunastnicy, zatrucia pokarmowe, rak jelita grubego).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa i funkcje poszczególnych odcinków przewodu pokarmowego • Rodzaje zębów i ich znaczenie w rozdrabnianiu pokarmów • Przyczyny powstawania próchnicy • Rozmieszczenie i rola gruczołów trawiennych • Pokarm jako budulec i źródło energii • Składniki pokarmowe i ich rola w prawidłowym funkcjonowaniu organizmu • Witaminy rozpuszczalne w wodzie i tłuszczach • Awitaminozy • Znaczenie wybranych soli mineralnych • Skutki niedoboru pierwiastków, soli mineralnych, wody • Znaczenie błonnika w prawidłowym funkcjonowaniu przewodu pokarmowego • Higiena i choroby układu pokarmowego • Zaburzenia w odżywianiu • Określanie i analizowanie masy ciała w aspekcie prawidłowego odżywiania się • Profilaktyka chorób układu pokarmowego 	<ul style="list-style-type: none"> • Obserwacja ruchów żuchwy • Obserwacja własnego użębienia • Spotkanie ze stomatologiem • Zapisywanie uproszczonego schematu reakcji chemicznej rozkładu białek, tłuszczów, cukrów • Wykonanie doświadczenia wykrywającego obecność wybranych składników pokarmowych w produktach spożywczych • Wykonanie doświadczenia badającego wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi • Praca w grupach wykonanie metaplanu – „Odżywianie a zdrowie człowieka” • Analizowanie piramidy zdrowego żywienia • „Moje odżywianie” – technika SWOT • Układanie jadłospisu w zależności od zmiennych warunków zewnętrznych (np. pora roku) i wewnętrznych (np. stan zdrowia, płeć, ciąża) • Wyszukiwanie informacji w różnych źródłach na temat zaburzeń łaknienia i przemiany materii • Analizowanie etykiet produktów spożywczych pod kątem ich składu 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Multimedialny atlas anatomiczny • Encyklopedia zdrowia • Film <i>Budowa i funkcjonowanie układu trawienia</i> • Piramida zdrowego żywienia • Cyfrowe zasoby internetowe • Model budowy anatomicznej człowieka • Plansze • Zestaw do wykrywania składników pokarmowych • Odczynniki do wykrywania składników pokarmowych: Płyn Lugola (I w KI), oranż metylowy • Etykiety i opakowania różnych rodzajów produktów spożywczych • Czasopisma popularnonaukowe
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie postawy świadczącej o rozumieniu konieczności stosowania diety zróżnicowanej i dostosowanej do potrzeb organizmu • Rozwijanie przekonania o znaczeniu dla zdrowia prawidłowego odżywiania się • Kształtowanie nawyków przestrzegania higieny osobistej, higieny przygotowywania i spożywania posiłków • Kształtowanie odpowiedzialności za własne zdrowie i profilaktyka chorób układu pokarmowego – WZW A, WZW B i WZW C. 			

IV. Układ krążenia (7 godzin) (wymagania szczegółowe III.5.;III.6)

I	II	III	IV
<p>5. Układ krążenia. Uczeń potrafi: 1) rozpoznać elementy budowy układu krążenia i przedstawić ich funkcje; 2) analizować krążenie krwi w obiegu małym i dużym; 3) przedstawić rolę głównych składników krwi (krwinki czerwone i białe, płytki krwi, osocze); 4) wymienić grupy krwi układu AB0 i Rh oraz przedstawić społeczne znaczenie krwiodawstwa; 5) przeprowadzić obserwację wpływu wysiłku fizycznego na zmiany tętna i ciśnienia tętniczego krwi; 6) analizować wpływ aktywności fizycznej i prawidłowej diety na funkcjonowanie układu krążenia; 7) podać przykłady chorób krwi (anemia, białaczki), układu krążenia (miażdżyca, nadciśnienie tętnicze, zawał serca) oraz zasady ich profilaktyki; 8) uzasadnić konieczność okresowego wykonywania badań kontrolnych krwi, pomiaru tętna i ciśnienia tętniczego.</p> <p>6. Układ odpornościowy. Uczeń potrafi: 1) wskazać lokalizację wybranych narządy układu odpornościowego: śledziony, grasicy i węzłów chłonnych oraz określić ich funkcje; 2) rozróżnić odporność wrodzoną i nabytą oraz opisać sposoby nabywania odporności (czynnej, biernej, naturalnej, sztucznej); 3) porównać istotę działania szczepionek i surowicy; podać wskazania do ich zastosowania oraz uzasadnić konieczność stosowania obowiązkowych szczepień; 4) określić, w jakiej sytuacji dochodzi do konfliktu serologicznego i przewidzieć jego skutki; 5) przedstawić znaczenie przeszczepów oraz zgody na transplantację narządów; 6) określić alergię jako nadwrażliwość układu odpornościowego na określony czynnik; 7) określić AIDS jako zaburzenie mechanizmów odporności.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Krew jako tkanka płynna • Skład krwi i funkcje elementów morfotycznych • Grupy krwi • Budowa i działanie serca • Budowa i funkcje naczyń krwionośnych • Krwiobieg • Grupy krwi • Konflikt serologiczny • Społeczne znaczenie krwiodawstwa • Wpływ aktywności fizycznej i odżywiania na stan układu krwionośnego • Choroby i higiena układu krwionośnego • Znaczenie regularnych badań profilaktycznych • Budowa i funkcjonowanie układu odpornościowego • Rozmieszczenie wybranych narządów układu odpornościowego i ich funkcje • Zaburzenia funkcjonowania układu odpornościowego • Rodzaje odporności • Porównanie działania szczepionek i surowic • Konflikt serologiczny • Znaczenie transplantologii i procedury związane z transplantacją narządów • Zaburzenia działania układu odpornościowego • Drogi zakażenia wirusem HIV • AIDS jako zaburzenie mechanizmów odporności 	<ul style="list-style-type: none"> • Analizowanie wyników laboratoryjnego badania krwi • Badanie tętna i ciśnienia krwi podczas spoczynku i po wysiłku • Analizowanie schematów łączenia grup krwi podczas przetaczania • Odczytywanie informacji o krwiobiegu dużym i małym ze schematu krążenia krwi • Wykorzystanie informacji o budowie serca zawartej w filmie • Praca z multimedialnym atlasem anatomicznym - analizowanie krwiobiegów • Praca w parach – analizowanie wpływu aktywności fizycznej i diety na funkcjonowanie układu krążenia • Wskazywanie lokalizacji narządów układu odpornościowego na sylwetce człowieka • Analizowanie wykazu szczepień w książeczkach zdrowia dziecka • Wywiad pielęgniarką szkolną - szczepienia obowiązkowe, szczepionki i surowice • Rozmowa dydaktyczna lub spotkanie z lekarzem - przeszczepy narządów • Zapoznanie się z materiałami edukacyjnymi oświaty zdrowotnej na temat chorób społecznych: miażdżycy, nadciśnienia tętniczego i zawałów serca • Praca w zespołach – wyszukiwanie informacji w różnych źródłach - drogi zakażenia wirusem HIV, społeczne znaczenie krwiodawstwa 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Cyfrowe zasoby internetowe • Model serca • Model budowy anatomicznej człowieka • Plansze • Multimedialny atlas anatomiczny • Film z serii „Było sobie życie” lub „Dlaczego krew krzepnie” • Wyniki laboratoryjnego badania krwi • Książeczka zdrowia dziecka • Aparat do mierzenia ciśnienia tętniczego krwi • Materiały oświaty zdrowotnej dotyczące zapobiegania chorobom krążenia i zakażeniu wirusem HIV • Kalendarz szczepień dziecka

Cele wychowania:

- Rozwijanie przekonania o konieczności wykonywania okresowych badań profilaktycznych, np. morfologii krwi, ciśnienia krwi
- Przekonanie o wpływie diety i aktywności fizycznej na funkcjonowanie układu krążenia
- Przekonanie o istotnym społecznym znaczeniu honorowego krwiodawstwa
- Przekonanie o celowości i potrzebie szczepień ochronnych

V. Układ oddechowy (4 godziny) (wymagania szczegółowe III.7.)

I	II	III	IV
<p>7. Układ oddechowy. Uczeń potrafi: 1) rozpoznać elementy budowy układu oddechowego i przedstawić ich funkcje oraz określić związek budowy tych elementów z pełnią funkcją; 2) przedstawić mechanizm wentylacji płuc (wdech i wydech); 3) dokonać obserwacji wpływu wysiłku fizycznego na zmiany częstości oddechu; 4) analizować przebieg wymiany gazowej w tkankach i w płucach; przeprowadzić doświadczenie wykrywające obecność dwutlenku węgla oraz pary wodnej w powietrzu wydychanym; 5) analizować wpływ palenia tytoniu (bierne, czynne), zanieczyszczeń pyłowych powietrza na stan i funkcjonowanie układu oddechowego; 6) podać przykłady chorób układu oddechowego oraz zasady ich profilaktyki (angina, gruźlica, rak płuca).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa i funkcje układu oddechowego • Mechanizm wentylacji płuc • Wymiana gazowa a oddychanie komórkowe • Wymiana gazowa w płucach i tkankach • Wysilek fizyczny a częstość oddechów • Czynniki wpływające na stan i funkcjonowanie układu oddechowego • Choroby układu oddechowego • Palenie czynne, bierne, zanieczyszczenia pyłowe a funkcjonowanie układu oddechowego • tytoniu zanieczyszczenie powietrza • Profilaktyka chorób układu oddechowego 	<ul style="list-style-type: none"> • Obserwowanie fazy wdechu i wydechu • Pogadanka o budowie dróg oddechowych i płuc na podstawie obejrzanego filmu • Wykrywanie dwutlenku węgla i wody w wydychanym powietrzu • Praca w parach - obserwowanie wpływu wysiłku fizycznego na częstość oddechu • Odczytywanie z wykresu informacji dotyczących pojemności płuc • Badanie własnej pojemności oddechowej płuc • Wywiad w przychodni zdrowia – choroby płuc • Prezentacja multimedialna o szkodliwości palenia tytoniu 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Model budowy anatomicznej człowieka • Multimedialny atlas anatomiczny • Schemat z wykresem ilustrującym pojemność życiową płuc • Materiały ilustrujące szkodliwość palenia • Plansze • Sprzęt do wykrywania obecności dwutlenku węgla • Materiały oświaty zdrowotnej
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wykazywanie szkodliwości palenia papierosów, w tym e-papierosa • Wdrażanie do aktywnego spędzania czasu wolnego dla zachowania prawidłowego funkcjonowania układu oddechowego • Kształtowanie postawy troski o zdrowie własne i innych 			

VI. Układ wydalniczy (2 godziny) (wymagania szczegółowe III.8.)

I	II	III	IV
<p>8. Układ moczowy i wydalanie. Uczeń potrafi: 1) przedstawić istotę procesu wydalania, podać przykłady substancji, które są wydalane z organizmu człowieka (mocznik, dwutlenek węgla) oraz wymienić narządy biorące udział w ich wydalaniu; 2) rozpoznać elementy układu moczowego oraz przedstawić ich funkcje; 3) podać przykłady chorób układu moczowego oraz zasady ich profilaktyki (zakażenia dróg moczowych, kamica nerkowa); 4) uzasadnić konieczność okresowego wykonywania badań kontrolnych moczu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Wydalanie a defekacja • Rodzaje substancji wydalanych przez organizm i narządy biorące udział w wydalaniu • Elementy układu moczowego i ich funkcje • Sposoby zapobiegania chorobom układu wydalniczego • choroby układu wydalniczego i ich objawy 	<ul style="list-style-type: none"> • Dyskusja na temat – <i>Jak rozumiesz wydalanie?</i> • Budowanie schematu wydalania z organizmu zbędnych produktów przemiany materii • Interpretowanie wyników laboratoryjnego badania moczu • Analizowanie na schemacie lub ilustracji narządów układu wydalniczego 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Multimedialny atlas anatomiczny • Wyniki laboratoryjnego badania moczu • Model budowy anatomicznej człowieka • Model nerki • Plansze
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Przekonanie o konieczności wykonywania okresowych badań kontrolnych, np. badania moczu • Kształtowanie postawy dbałości o higienę układu wydalniczego 			

VII. Regulacja nerwowo-hormonalna (7 godzin) (wymagania szczegółowe III.11.; 9.)

I	II	III	IV
<p>11. Układ dokrewny. Uczeń potrafi: 1) wymienić gruczoły dokrewne (prysadka, tarczyca, trzustka, nadnercza, jądra i jajniki), wskazać ich lokalizację i podać hormony przez nie wydzielane (hormon wzrostu, tyroksyna, insulina, glukagon, adrenalina, testosteron, estrogeny, progesteron) oraz przedstawić ich rolę; 2) przedstawić antagonistyczne działanie insuliny i glukagonu; 3) wyjaśnić, dlaczego nie należy bez konsultacji z lekarzem przyjmować preparatów i leków hormonalnych.</p> <p>9. Układ nerwowy. Uczeń potrafi: 1) rozpoznać elementy ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego oraz określić ich funkcje; 2) porównać rolę współczulnego i przywspółczulnego układu nerwowego; 3) opisać łuk odruchowy i wymienić rodzaje odruchów; dokonać obserwacji odruchu kolanowego; 4) przedstawić sposoby radzenia sobie ze stresem; 5) uzasadnić znaczenie snu w prawidłowym funkcjonowaniu układu nerwowego; 6) przedstawić negatywny wpływ na funkcjonowanie układu nerwowego niektórych substancji psychoaktywnych: alkoholu, narkotyków, środków dopingujących, dopalaczy, nikotyny (w tym e-papierosach) oraz nadużywania kofeiny i niektórych leków.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hormony – produkty wydzielania gruczołów dokrewnych • Gruczoły i ich hormony • Lokalizacja gruczołów dokrewnych w ciele człowieka • Funkcjonowanie układu hormonalnego w tym antagonistyczne działanie insuliny i glukagonu • Zaburzenie funkcjonowania układu hormonalnego • Zasady przyjmowania leków hormonalnych • Budowa i rola układu nerwowego • Ośrodkowy układ nerwowy • Obwodowy układ nerwowy • Antagonistyczne działanie układu współczulnego i przywspółczulnego • Rodzaje odruchów • Choroby i higiena układu nerwowego • Profilaktyka stresu • Znaczenie snu • Rodzaje substancji psychoaktywnych • Wpływ substancji psychoaktywnych na działanie układu nerwowego 	<ul style="list-style-type: none"> • Odczytywanie z planszy rozmieszczenia gruczołów wydzielania wewnętrznego w ciele człowieka • Praca z tekstem źródłowym • Graficzne ilustrowanie schematów działania hormonów • Rozmowa dydaktyczna dotycząca funkcji układu nerwowego • Opisywanie lub graficzne przedstawianie przebiegu impulsu nerwowego w prostym łuku odruchowym • Obserwacja i klasyfikacja odruchów własnych w tym odruchu kolanowego i obejrzanych na filmie • Mapa pojęciowa – Podział i funkcje układu nerwowego • Ćwiczenie technik relaksacyjnych • Spotkanie z psychoterapeutą 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Multimedialny atlas anatomiczny • Foliogram ilustrujący działanie insuliny i glukagonu • Model przekroju poprzecznego głowy • Modele półkul mózgowia • Plansze • Film „Od neuronu do odruchu” lub „Nerwy” • Materiały do tworzenia mapy pojęciowej • Encyklopedia zdrowia
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie postawy dbałości o higienę układu nerwowego • Kształtowanie nawyków ułatwiających radzenie sobie ze stresem • Przekonanie o konieczności konsultacji z lekarzem przyjmowania preparatów lub leków hormonalnych 			

VIII. Narządy zmysłów (4 godziny) (wymagania szczegółowe III.10.)

I	II	III	IV
<p>10. Narządy zmysłów. Uczeń potrafi: 1) rozpoznać elementy budowy oka oraz przedstawić ich rolę w powstawaniu obrazu, dokonać obserwacji wykazującej obecność tarczy nerwu wzrokowego; 2) przedstawić przyczyny powstawania oraz sposoby korygowania wad wzroku (krótkowzroczność, dalekowzroczność, astygmatyzm); 3) rozpoznać elementy budowy ucha oraz przedstawić ich funkcje; 4) opisać wpływ hałasu na zdrowie człowieka; 5) przedstawić rolę zmysłu równowagi, smaku, węchu i dotyku; wskazać umiejscowienie receptorów właściwych tym zmysłom oraz przeprowadzić doświadczenie sprawdzające gęstość rozmieszczenia receptorów w skórze różnych części ciała.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa i działanie narządu wzroku • Elementy aparatu ochronnego gałki ocznej • Powstawanie obrazu • Wady wzroku i ich korekta • Ucho – narząd słuchu i równowagi • Budowa i funkcje poszczególnych elementów ucha • Receptory zmysłów powonienia, smaku i dotyku • Higiena narządów zmysłu 	<ul style="list-style-type: none"> • Omawianie na modelu budowy oka i ucha • Rysowanie przebiegu bodźca świetlnego i akustycznego • Doświadczenia w grupach nad: <ul style="list-style-type: none"> – rozmieszczeniem receptorów dotyku – rozpoznawaniem smaków – rozpoznawaniem zapachów – zwężeniem źrenicy – wykazywaniem obecności tarczy nerwu wzrokowego w siatkówce oka – badaniem wrażliwości słuchu 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Model oka i ucha • Film z serii „Było sobie życie” • Multimedialny atlas anatomiczny • Próbkki pokarmów • Próbkki zapachów • Plansze • Ilustracje wad wzroku i metod ich korekcji • Zestaw potrzebny do wykonania doświadczenia z rozmieszczeniem receptorów w skórze • Karty pracy
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie nawyku dbałości o higienę narządów zmysłów dla ich prawidłowego funkcjonowania • Przekonanie o konieczności ochrony przed hałasem • Modelowanie postawy wrażliwości na potrzeby ludzi z wadami słuchu i wzroku 			

IX. Rozmnażanie i rozwój człowieka (6 godzin) (wymagania szczegółowe III.12.)

I	II	III	IV
<p>12. Rozmnażanie i rozwój. Uczeń potrafi:</p> <p>1) rozpoznać elementy budowy układu rozrodczego męskiego i żeńskiego oraz podać ich funkcje;</p> <p>2) opisać fazy cyklu miesięczkowego kobiety;</p> <p>3) określić rolę gamet w procesie zapłodnienia;</p> <p>4) wymienić etapy rozwoju przedurodzeniowego człowieka (zygota, zarodek, płód) i wyjaśnić wpływ różnych czynników na rozwój zarodka i płodu;</p> <p>5) przedstawić cechy fizycznego, psychicznego i społecznego dojrzewania człowieka;</p> <p>6) przedstawić zasady profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową;</p> <p>7) uzasadnić konieczność wykonywania badań kontrolnych jako sposobu wczesnego wykrywania raka piersi, raka szyjki macicy i raka prostaty.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Męski układ rozrodczy • Budowa i funkcjonowanie narządów męskiego układu rozrodczego • Żeński układ rozrodczy • Budowa i funkcjonowanie żeńskiego układu rozrodczego • Przebieg cyklu miesięczkowego • Rola gamet w procesie zapłodnienia • Zapłodnienie pozaustrojowe • Rozwój człowieka – od poczęcia do narodzin • Rozwój człowieka – od narodzin do starości • Higiena i choroby układu rozrodczego • Naturalne i sztuczne metody planowania rodziny • Profilaktyka chorób nowotworowych układu rozrodczego 	<ul style="list-style-type: none"> • Wyszukiwanie informacji o dojrzewaniu w materiałach edukacyjnych oświaty zdrowotnej • Interpretowanie informacji o przebiegu cyklu miesięczkowego z ilustracji • Obserwacja i ocena zmian zachodzących w organizmie w aspekcie dojrzewania • Praca w grupach – wyszukiwanie informacji w różnych źródłach do przygotowania prezentacji multimedialnej „Życie przed narodzeniem” • Rozmowa dydaktyczna na temat faz rozwojowych człowieka oparta na obserwacji rodzeństwa, rodziców i dziadków • Spotkanie z ginekologiem – choroby przenoszone drogą płciową 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Multimedialny atlas anatomiczny • Cyfrowe zasoby internetowe • Materiały źródłowe oświaty zdrowotnej • Plansze • Schemat cyklu miesięczkowego • Skrócony kalendarz roczny • Fotografie rodziny • Literatura popularnonaukowa

Cele wychowania:

- Kształtowanie postawy odpowiedzialności za swój organizm
- Utrwalanie nawyku dbałości o higienę układu rozrodczego
- Wdrażanie do posługiwania się poprawną terminologią w odniesieniu do narządów układu płciowego
- Kształtowanie postawy szacunku dla rodziców – osób, którym zawdzięczamy życie
- Wdrażanie do używania poprawnej terminologii w nazywaniu narządów układu płciowego

X. Równowaga wewnętrzna organizmu (3 godziny) (wymagania szczegółowe IV.1.–4.)

I	II	III	IV
<p>IV. Homeostaza. Uczeń potrafi:</p> <p>1) analizować współdziałanie poszczególnych układów narządów w utrzymaniu niektórych parametrów środowiska wewnętrznego na określonym poziomie (temperatura, poziom glukozy we krwi, ilości wody w organizmie);</p> <p>2) przedstawić zdrowie jako stan równowagi środowiska wewnętrznego organizmu oraz choroby jako zaburzenia homeostazy;</p> <p>3) analizować informacje dołączane do leków oraz wyjaśnić, dlaczego nie należy bez wyraźnej potrzeby przyjmować leków ogólnodostępnych i suplementów;</p> <p>4) uzasadnić, że antybiotyki i inne leki należy stosować zgodnie z zaleceniem lekarza (dawka, godziny przyjmowania leku i długość kuracji).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Równowaga wewnętrzna organizmu – homeostaza • Udział poszczególnych narządów w utrzymaniu parametrów środowiska wewnętrznego na względnie stałym poziomie • Zaburzenia homeostazy • Zagrożenia wynikające z przyjmowania leków bez konsultacji z lekarzem • Dawkowanie leków • Zdrowie jako dobrostan fizyczny, psychiczny i społeczny 	<ul style="list-style-type: none"> • Wyszukiwanie w różnych źródłach informacji związanych z homeostazą • Analizowanie informacji dołączanych do leków • Dyskusja – dlaczego leki należy stosować zgodnie z zaleceniami lekarza • Formułowanie argumentów, dlaczego nie należy bez wyraźnej potrzeby przyjmować leków ogólnodostępnych • Rozmowa dydaktyczna na temat nowej definicji zdrowia 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Cyfrowe zasoby internetowe • Encyklopedia zdrowia • Materiały oświaty zdrowotnej • Czasopisma popularnonaukowe • Materiały edukacyjne WHO

Cele wychowania:

- Rozwijanie poczucia odpowiedzialności za zachowanie własnego zdrowia
- Kształtowanie postawy poszanowania zdania drugiej osoby i kulturalnego uczestnictwa w dyskusji

Klasa 8

I. Genetyka (7 godzin) (wymagania szczegółowe V.1.–11)

Cele szczegółowe kształcenia i wychowania	Materiał nauczania	Proponowane procedury osiągnięcia celów	Propozycje środków dydaktycznych
I	II	III	IV
<p>V. Genetyka. Uczeń potrafi:</p> <p>1) przedstawić strukturę i rolę DNA;</p> <p>2) wykazać znaczenie struktury podwójnej helisy w procesie replikacji DNA, podać znaczenie procesu replikacji DNA;</p> <p>3) opisać budowę chromosomu (chromatydy, centromer) i podać liczbę chromosomów komórek człowieka oraz rozróżnić autosomy i chromosomy płci;</p> <p>4) przedstawić znaczenie biologiczne mitozy i mejozy, rozróżnić komórki haploidalne i diploidalne;</p> <p>5) przedstawić nowotwory jako skutek niekontrolowanych podziałów komórkowych oraz przedstawić czynniki sprzyjające ich rozwojowi (np.: niewłaściwa dieta, niektóre używki, niewłaściwy tryb życia, promieniowanie UV, zanieczyszczenia środowiska);</p> <p>6) przedstawić dziedziczenie jednogenowe, posługując się podstawowymi pojęciami genetyki (fenotyp, genotyp, gen, allel, homozygota, heterozygota, dominacja, recesywność);</p> <p>7) przedstawić dziedziczenie płci u człowieka;</p> <p>8) podać przykłady chorób sprzężonych z płcią (hemofilia, daltonizm) i przedstawić ich dziedziczenie;</p> <p>9) wyjaśnić dziedziczenie grup krwi człowieka (układ AB0, czynnik Rh);</p> <p>10) określić czym jest mutacja oraz wymienić możliwe przyczyny ich występowania (mutacje spontaniczne i wywołane przez czynniki mutagenne) i podać przykłady czynników mutagennych (promieniowanie UV, promieniowanie X, składniki dymu tytoniowego, toksyny grzybów pleśniowych, wirus HPV);</p> <p>11) podać przykłady chorób genetycznych człowieka warunkowanych mutacjami (mukowiscydoza, fenylketonuria, zespół Downa).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Genetyka jako nauka o dziedziczności i zmienności organizmów • Nośnik informacji genetycznej – DNA • Gen i genom • Budowa chromosomu • Liczba chromosomów, autosomy i chromosomy płci • Replikacja i jej znaczenie • Przekazywanie materiału genetycznego – znaczenie mitozy i mejozy • Nowotwory jako skutek niekontrolowanych podziałów komórek • Czynniki sprzyjające rozwojowi nowotworów: <ul style="list-style-type: none"> – niewłaściwa dieta – niewłaściwy tryb życia – promieniowanie UV – zanieczyszczenia środowiska • Dziedziczenie cech • Badania Mendla • Dziedziczenie płci u człowieka • Choroby sprzężone z płcią • Mechanizm dziedziczenia grup krwi i czynnika Rh • Mutacje: <ul style="list-style-type: none"> – rodzaje mutacji – czynniki mutagenne – choroby genetyczne uwarunkowane mutacjami 	<ul style="list-style-type: none"> • Analizowanie własnych cech zewnętrznych i wyszukiwanie podobieństwa do rodzeństwa, rodziców i dziadków • Odciskiwanie kciuka i porównywanie rysunku linii papilarnych jako dowód występowania indywidualnych cech osobnika • Tworzenie nici komplementarnych do wskazanego fragmentu DNA • Wyszukiwanie informacji w różnych źródłach do prezentacji – Mutacje i ich skutki • Wykonywanie z dowolnego materiału modelu chromosomu i helisy DNA • Praca w grupach metodą JIGSAW – podstawowe pojęcia genetyki • Praca w parach z kartami pracy zawierającymi zadania ilustrujące dziedziczenie jednogenowe – tutoring uczniowski • Praca w grupach – drzewo decyzyjne – W jaki sposób unikać czynników mutagennych? 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Multimedialny atlas anatomiczny • Tusz i poduszka do pieczętek • Model DNA • Materiały do wykonania modeli: DNA, chromosomu • Prezentacja multimedialna • Cyfrowe zasoby internetowe • Encyklopedia zdrowia • Materiały edukacyjne oświaty zdrowotnej dotyczące czynników wywołujących choroby nowotworowe • Plansze • Karty pracy
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie postawy tolerancji wobec osób dotkniętych chorobami genetycznymi • Rozwijanie dociekliwości poznawczej • Kształtowanie postawy unikania czynników mutagennych 			

II. Ewolucja życia (3 godziny) (wymagania szczegółowe VI.1)–3)

I	II	III	IV
<p>VI. Ewolucja życia. Uczeń potrafi:</p> <p>1) wyjaśnić istotę procesu ewolucji organizmów i przedstawić źródła wiedzy o jej przebiegu;</p> <p>2) wyjaśnić na przykładach, na czym polega dobór naturalny i sztuczny oraz przedstawić różnice między nimi;</p> <p>3) opisać podobieństwa i różnice między człowiekiem a małpami człekokształtnymi jako wynik procesów ewolucyjnych.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ewolucja i dowody na jej istnienie • Mechanizmy ewolucji: <ul style="list-style-type: none"> - teoria Darwina - dobór naturalny - dobór sztuczny • Pochodzenie człowieka • Podobieństwa i różnice między człowiekiem a innymi naczelnymi • Ewolucja człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • Krótki wykład o ewolucji • Obserwacje skamieniałości, odcisków i inkluzji bursztynowych • Analiza zegara ewolucji na podstawie schematu • Analiza zdjęć różnorodnych organizmów powstałych w wyniku doboru naturalnego i sztucznego • Dyskusja na temat podobieństw i różnic między człowiekiem a innymi naczelnymi 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Kolekcja skamieniałości, odcisków i inkluzji bursztynowych • Schemat zegara ewolucji • Zdjęcia organizmów powstałych w wyniku doboru naturalnego i sztucznego • Drzewo rodowe człowieka • Prezentacja multimedialna o pochodzeniu człowieka
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie szacunku dla odmiennych poglądów • Wspieranie w kształtowaniu i obronie własnych poglądów 			

III. Ekologia (9 godzin) (wymagania szczegółowe VII.1)–7)

I	II	III	IV
<p>VII. Ekologia i ochrona środowiska Uczeń potrafi: 1) wskazać żywe i nieożywione elementy ekosystemu, wykazać, że są one powiązane różnorodnymi zależnościami; 2) opisać cechy populacji (liczebność, zagęszczenie, rozrodczość, śmiertelność, struktura przestrzenna, wiekowa i płciowa), dokonać obserwacji liczebności, rozmieszczenia, i zagęszczenia wybranego gatunku rośliny zielnej w terenie; 3) analizować oddziaływania antagonistyczne: konkurencję wewnątrzgatunkową i międzygatunkową, pasożytnictwo, drapieżnictwo i roślinożerność; 4) analizować oddziaływania nieantagonistyczne: mutualizm obligatoryjny (symbioza), mutualizm fakultatywny (protokooperacja) i komensalizm; 5) przedstawić strukturę troficzną ekosystemu, rozróżnić producentów, konsumentów (I-go i dalszych rzędów) i destruktorów oraz przedstawić ich rolę w obiegu materii i przepływie energii przez ekosystem; 6) analizować zależności pokarmowe (łańcuchy pokarmowe i sieci troficzne), konstruować proste łańcuchy pokarmowe (łańcuchy spazania) oraz analizować przedstawione (w postaci schematu) sieci i łańcuchy pokarmowe; 7) analizować zakresy tolerancji organizmu na wybrane czynniki środowiska (temperatura, wilgotność, stężenie dwutlenku siarki w powietrzu).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zakres badań ekologii • Cechy populacji: liczebność, zagęszczenie, rozrodczość, śmiertelność, migracje, np. wędrówki zwierząt, struktura przestrzenna, wiekowa i płciowa, piramida wieku • Zależności między populacjami: <ul style="list-style-type: none"> – konkurencja – roślinożerność – drapieżnictwo – pasożytnictwo – mutualizm obligatoryjny – mutualizm fakultatywny – komensalizm • Struktura ekosystemu i jego funkcjonowanie • Materia i energia w ekosystemie • Łańcuchy i sieci pokarmowe • Poziomy troficzne: <ul style="list-style-type: none"> – producenci – konsumenci – destruktorzy • Równowaga dynamiczna w ekosystemie • Obieg węgla w ekosystemie • Rozkład martwej materii organicznej • Tolerancja ekologiczna • Przemiany ekosystemów • Zakresy tolerancji ekologicznej organizmów 	<ul style="list-style-type: none"> • Zajęcia terenowe w różnych ekosystemach – określanie siedlisk i nisz ekologicznych wybranych gatunków • Wyszukiwanie przykładów zależności wewnątrz- i międzygatunkowych w różnych źródłach • Określanie sposobów rozmieszczenia populacji w terenie • Obserwacja w terenie cech populacji wybranego gatunku rośliny zielnej • Burza mózgów na temat czynników wpływających na liczebność i zagęszczenie populacji • Odczytywanie danych z piramid wieku • Praca w grupach metodą JIGSAW – roślinożerność • Analizowanie plansz ilustrujących przepływ energii i krążenie materii • Tworzenie modeli łańcuchów i sieci pokarmowych • Wyszukiwanie i wskazywanie w terenie różnego rodzaju zależności między osobnikami i populacjami • Odczytywanie wykresów przedstawiających zakresy tolerancji ekologicznej różnych gatunków w odniesieniu do różnych czynników środowiska • Debata na temat ekosystemów i ich przemian • Projekt edukacyjny – ekosystemy naturalne i sztuczne w najbliższej okolicy 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Karty pracy • Plansze • Czasopisma popularnonaukowe • Ilustracje różnych ekosystemów • Atlasy roślin i zwierząt • Ilustracje i zdjęcia różnych organizmów • Mokre preparaty pasożytów • Encyklopedia zdrowia • Cyfrowe zasoby Internetu • Instrukcja do projektu • Karty pracy
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie postawy odpowiedzialności za przyrodę, w tym ekosystemy najbliższej okolicy • Wdrażanie do ponoszenia odpowiedzialności za własną naukę • Kształtowanie współodpowiedzialności za wykonywanie zadań w czasie realizacji projektu 			

IV. Ochrona przyrody i ochrona środowiska (4 godziny) (wymagania szczegółowe VIII.1)–5); VII.8)-9)

I	II	III	IV
<p>VIII. Zagrożenia różnorodności biologicznej. Uczeń potrafi: 1) przedstawić istotę różnorodności biologicznej; 2) podać przykłady gospodarczego użytkowania ekosystemów; 3) analizować wpływ człowieka na różnorodność biologiczną; 4) uzasadniać konieczność ochrony różnorodności biologicznej; 5) przedstawiać formy ochrony przyrody w Polsce oraz uzasadniać konieczność ich stosowania dla zachowania gatunków i ekosystemów.</p> <p>VII. Ekologia i ochrona środowiska. Uczeń potrafi: 8) przedstawić porosty jako organizmy wskaźnikowe (skala porostowa), ocenić stopień zanieczyszczenia powietrza tlenkami siarki, wykorzystując skalę porostową; 9) przedstawić odnawialne i nieodnawialne zasoby przyrody oraz propozycje racjonalnego gospodarowania tymi zasobami zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Czym jest różnorodność biologiczna? • Rodzaje różnorodności biologicznej: ekosystemowa, gatunkowa, genetyczna • Zagrożenia różnorodności biologicznej • Czynniki wpływające na różnorodność biologiczną • Wpływ człowieka na różnorodność biologiczną: niszczenie siedlisk i ekosystemów • Nadmierna eksploatacja gatunków • Gatunki obce i inwazyjne • Gatunki wymarłe • Konieczność ochrony różnorodności biologicznej • Ochrona przyrody • Zasoby odnawialne i nieodnawialne • Formy ochrony przyrody w Polsce • Reintrodukcja gatunków • Racjonalna gospodarka zasobami przyrody • Czym zajmuje się ochrona środowiska? • Zanieczyszczenia atmosfery: kwaśne opady, efekt cieplarniany, dziura ozonowa • Porosty jako organizmy wskaźnikowe • Zanieczyszczenia i ochrona wód • Zanieczyszczenia i ochrona gleb • Biodegradacja, kompostowanie • Recykling 	<ul style="list-style-type: none"> • Burza mózgów – zagrożenia bioróżnorodności wynikającej z gospodarczego użytkowania ekosystemów przez człowieka • Projekt edukacyjny – badanie stanu środowiska lokalnego • Praca w grupach – mapa mentalna na temat zagrożeń różnorodności biologicznej • Zajęcia terenowe z wykorzystaniem skali porostowej do określenia stopnia zanieczyszczenia najbliższej okolicy • Drzewo decyzyjne – zanieczyszczenie i ochrona atmosfery • Metaplan – zanieczyszczenia i ochrona gleb • Wycieczka do oczyszczalni ścieków • Wyszukiwanie informacji w różnych źródłach na temat odnawialnych i nieodnawialnych zasobów przyrody • Praca w parach z zastosowaniem skrzynki odkryć – biodegradacja • Ćwiczenia w segregowaniu różnego rodzaju odpadów • Rozmowa dydaktyczna na temat jak można wpłynąć na poprawę stanu środowiska? 	<ul style="list-style-type: none"> • Tablica interaktywna • Cyfrowe zasoby internetowe • Karty pracy • Materiały edukacyjne dotyczące parków narodowych • Wykazy pomników przyrody z najbliższej okolicy • Mapy środowiska lokalnego • Plechy porostów • Skala porostowa • Klucze, atlasy do rozpoznawania organizmów w ekosystemach najbliższej okolicy • Atlasy roślin, zwierząt, grzybów, czerwone księgi roślin i zwierząt • Instrukcja do projektu
<p>Cele wychowania:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kształtowanie odpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego własnego regionu i Polski • Kształtowanie wrażliwości estetycznej i umiejętności dostrzegania piękna w lokalnej przyrodzie • Kształtowanie współodpowiedzialności za wykonywanie zadań w czasie wykonywania projektu 			

V. OCZEKIWANE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ

Skuteczność założeń opracowanego programu można sprawdzić, analizując oczekiwane osiągnięcia ucznia. Zakłada się, że po ukończeniu edukacji w klasie 8, uczeń będzie:

- wykorzystywał wiadomości i umiejętności dotyczące budowy i funkcjonowania organizmów, w tym organizmu człowieka,
- wykazywał zależności między budową organizmów a środowiskiem ich życia,
- wyjaśniał zasady funkcjonowania organizmów i ekosystemów,
- dostrzegał prawidłowości w funkcjonowaniu swojego organizmu,
- prowadził zdrowy styl życia i przestrzegał zasad profilaktyki,
- przewidywał skutki, jakie może wywierać gospodarka człowieka na środowisko przyrodnicze i różnorodność biologiczną,
- planował doświadczenia i obserwacje oraz posługiwał się sprzętem podczas ich wykonywania,
- analizował i oceniał wyniki obserwacji oraz doświadczeń,
- wyszukiwał informacje niezbędne do interpretowania wyników doświadczeń,
- korzystał z różnych źródeł informacji i krytycznie je analizował,
- stosował wiedzę biologiczną w życiu codziennym.

VI. PROCEDURY OSIĄGANIA CELÓW

W celu osiągnięcia założonych celów programu, w realizację zadań szkoły powinni być zaangażowani zarówno uczniowie, jak i nauczyciele. Zadania szkoły odnoszą się do warunków, w jakich będzie się odbywał proces nauczania. Zadaniem nauczycieli jest realizacja podstawy programowej przedmiotu, ukierunkowanie pracy uczniów, ewaluacja ich osiągnięć oraz wybór optymalnych i jednocześnie nowatorskich metod nauczania.

Należy zadbać o to, aby nauczanie biologii odbywało się w pracowni wyposażonej w podstawowe środki dydaktyczne, których propozycje zamieszczono w dalszej części programu. Uczniowie powinni mieć dostęp do internetu, a zbiory biblioteki szkolnej powinny być bogatym źródłem informacji.

Cele edukacyjne założone w opracowanym programie zostaną osiągnięte, gdy nauczyciel dostosuje do możliwości i potrzeb uczniów proponowane procedury ich osiągania. Jego rolą jest taka organizacja procesu dydaktycznego, która zapewni uczniowi zdobycie potrzebnych wiadomości z poznawanych dziedzin biologii i rozwinięcie umiejętności ich stosowania w różnych sytuacjach życiowych. Nauczyciel powinien zadbać o właściwe tempo pracy na lekcji, od którego zależy efektywność procesu nauczania. Do niego należy również dobór środków dydaktycznych oraz dostosowanie różnorodnych form i metod nauczania do możliwości percepcyjnych uczniów. Powinien też uwzględniać ich indywidualne potrzeby, od ograniczonych po szczególnie rozwinięte.

W przedmiotach przyrodniczych bardzo ważną funkcję pełnią zajęcia terenowe, zarówno te przeprowadzane w najbliższym otoczeniu szkoły, jak i dalsze wycieczki piesze oraz wyjazdy edukacyjne. Warto, przekazując wiedzę, odwoływać się do tego, co dzieje się w najbliższym otoczeniu uczniów, zapoznawać ich z różnorodnością biologiczną środowiska lokalnego, doskonalić umiejętności postrzegania zależności istniejących między organizmami, które są znane i rozpoznawane w najbliższej okolicy. Cenne dydaktycznie jest rozwijanie u młodzieży odpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego. W czasie tych zajęć uczniowie powinni wykazać się umiejętnością pracy indywidualnej i grupowej. Planując lokalne zajęcia terenowe, należy podejmować działania na rzecz ochrony środowiska, realizując przy tym cele o znaczeniu wychowawczym.

Ważnym zadaniem edukacji w szkole podstawowej jest przyzwyczajanie uczniów do wypowiadania własnego zdania. Umiejętność ta przygotowuje ich do samodzielnego myślenia, uczy szacunku dla odmiennych poglądów i zachęca do wyszukiwania argumentów w różnych

źródłach. Sprawia, że wiedza staje się w oczach ucznia potrzebnym narzędziem, a lekcje są atrakcyjniejsze. Metodami i technikami, które sprzyjają osiągnięciu takich celów są, np.:

- obserwacje makroskopowe i mikroskopowe,
- eksperymenty i doświadczenia,
- burza mózgów,
- debata,
- dyskusja,
- rozmowa dydaktyczna,
- drzewo decyzyjne,
- mapa mentalna,
- metaplan,
- skrzynka odkryć
- metoda JIGSAW
- analiza SWOT
- metoda projektu,
- tutoring uczniowski,
- praca z materiałami źródłowymi,
- karty pracy.

Nowoczesne nauczanie biologii powinno opierać się głównie na organizowaniu odpowiednich warunków w celu inspirowania ucznia do samodzielnego poszukiwania wiedzy i na pośrednim kierowaniu tym procesem. Niezbędnym elementem zapewniającym skuteczność przebiegu procesu dydaktycznego jest dobrze zorganizowana pracownia biologiczna. W sytuacji optymalnej, pracownia taka powinna składać się z dwóch pomieszczeń; jednego do prowadzenia zajęć edukacyjnych – sali lekcyjnej, drugiego do przygotowywania zestawów ćwiczeniowych, prowadzenia hodowli roślin i zwierząt oraz gromadzenia sprzętu laboratoryjnego i pomiarowego, a także innych środków dydaktycznych.

Biologia jest taką nauką, której nie można realizować bez odpowiedniego zestawu środków dydaktycznych. Pełnią one bardzo ważną funkcję w rozwijaniu logicznego myślenia i kojarzenia oraz zapamiętywaniu wiadomości. Podstawa programowa kładzie nacisk na umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi (TIK), są one wręcz niezbędne do życia i pracy w społeczeństwie informacyjnym, dlatego tak ważne jest wdrażanie uczniów do stosowania tych technologii. Jeśli szkoła nie dysponuje sprzętem dla każdego ucznia, w klasach 7 i 8 można prowadzić zajęcia TIK z elementami BYOD (Bring Your Own Device – przynieś swoje własne urządzenie). Warto też korzystać z płyt multimedialnych, które zawierają szereg ilustracji, filmów, animacji, symulacji, ćwiczeń aktywizujących, gier i interaktywnych testów.

W procedurach osiągnięcia celów wśród zalecanych środków dydaktycznych jest wymieniona wcześniej, bardzo bogata obudowa proponowana przez wydawnictwo NOWA ERA, a także:

- programy komputerowe, np.:
 - Encyklopedia przyrody;
- filmy przyrodnicze na CD lub DVD, np.:
 - filmy z serii *Widziane z bliska*,
 - filmy z serii *Życie rodzinne zwierząt*;
- mikroskopy i preparaty trwałe, np.:
 - tkanki roślinne i zwierzęce, przekroje poprzeczne przez korzeń, łodygę, plechę porostu,
- modele, np.:
 - model budowy anatomicznej człowieka, serca, oka, ucha, nerki, itp.
 - model szkieletu człowieka;
- gabloty, np. z cyklami rozwojowymi owadów;
- kolekcje okazów naturalnych omawianych grup organizmów;
- hodowle roślin i zwierząt.

Pracownia biologiczna, powinna być wyposażona w:

- komputer stacjonarny,
- laptopy,
- tablety,
- tablicę multimedialną,
- mikroskopy z podłączeniem USB,
- DVD,
- w miarę możliwości zestawy mikroskopowe połączone z kamerą i odbiornikiem telewizyjnym;
- materiały pomocnicze, np.:
 - sprzęt pomiarowy,
 - szkło laboratoryjne,
 - sprzęt do hodowli;
- podręczną biblioteczkę biologiczną zawierającą, np.:
 - encyklopedie przyrodnicze,
 - słowniki,
 - klucze i przewodniki do oznaczania roślin, zwierząt i grzybów,
 - czasopisma popularnonaukowe dla uczniów i nauczycieli.

W zależności od możliwości szkoły, nauczyciel może realizować program nauczania biologii, stosując inne środki dydaktyczne. Różnorodne propozycje środków dydaktycznych proponowanych do poszczególnych partii materiału nauczania znajdują się w tabelach.

Ważnym środkiem dydaktycznym rozwijającym aktywność ucznia jest też podręcznik, główne źródło informacji. W trakcie zajęć lekcyjnych nauczyciel, zgodnie z zadaniami szkoły może np. polecić uczniom przeczytanie fragmentu tekstu i ćwiczyć w ten sposób czytanie ze zrozumieniem, wyszukiwanie informacji na zadany temat, formułowanie wypowiedzi czy konstruowanie pytań do wskazanego tekstu. Podręcznik może też być pomocny w ćwiczeniu sporządzania notatek z zastosowaniem mapy pojęciowej. Uzupełnieniem podręcznika oraz niezbędnym środkiem dydaktycznym w osiągnięciu założeń programowych jest też zeszyt ćwiczeń.

Szczegółowe przyporządkowanie wybranych procedur z przykładami proponowanych środków dydaktycznych znajduje się w tabeli w ścisłej korelacji z celami i materiałem nauczania. Należy pamiętać, że to tylko propozycja rozwiązań. W Książce Nauczyciela znajdują się dobrane do każdej jednostki edukacyjnej nowe rozwiązania metodyczne zawierające zarówno procedury osiągnięcia celów, jak i proponowane środki dydaktyczne.

VII. METODY OCENY OSIĄGNIĘĆ UCZNIĄ

Ocenianie osiągnięć ucznia odgrywa szczególną rolę w procesie dydaktycznym. Jego efekty mają wielu odbiorców. Są nimi sami uczniowie, ich rodzice, nauczyciele, a także władze oświatowe. Dla ucznia wyniki osiągnięte w szkole są informacją o wartościowaniu efektów jego nauki, dla nauczyciela informacją o efektywności pracy. Dla władz – informacją o jakości pracy szkoły. Dokonując oceny osiągnięć ucznia, nauczyciel sprawdza jego wiadomości i umiejętności. Bieżąca ocena osiągnięć ucznia powinna polegać na odnotowywaniu postępów i ocenianiu jego pracy na podstawie:

- obserwacji aktywności uczniów, np. podczas pogadanki, dyskusji, prowadzonych doświadczeń oraz w czasie zajęć terenowych; kontroli pracy z tekstem w czasie lekcji,
- sprawdzania i oceniania ćwiczeń wykonywanych na lekcji,
- sprawdzania i oceniania prac zadawanych do wykonania w domu,
- sprawdzania i oceniania zadań przygotowywanych w ramach wykonywanych projektów,
- sprawdzania i oceniania samodzielnego projektowania doświadczeń,
- sprawdzania i oceniania pisemnych sprawdzianów wiedzy (mniejszych kartkówek i dużych sprawdzianów np. po całym dziale).

Ocenianie powinno wspierać ucznia w osiągnięciu celów, diagnozować jego osiągnięcia oraz motywować do dalszej pracy. Należy pamiętać o jawnym ocenianiu ucznia i przyzwyczajaniu go do samooceny oraz ponoszenia odpowiedzialności za własną edukację.

W okresowym, zwłaszcza sumującym ocenianiu, biorąc pod uwagę często znaczną liczbę uczniów w klasie i mały przydział godzin na realizację materiału nauczania, dużą rolę odgrywają pisemne formy sprawdzania osiągnięć, przeprowadzane w postaci krótkich, kilkuzadaniowych kartkówek na końcu lekcji lub sprawdzianów pisemnych stanowiących podsumowanie bloku tematycznego. Podczas sprawdzania wiedzy ucznia, nauczyciel może stosować zadania testowe, samodzielnie przygotowane lub gotowe, zaproponowane przez wydawnictwo Nowa Era. Ważne jest to, aby konstruowane zadania były oceniane zgodnie z wewnątrzszkolnym systemem oceniania – dokumentem obligatoryjnym w każdej placówce edukacyjnej. Zadania takie powinny sprawdzać stopień opanowania wymagań zawartych w podstawie programowej.

Nauczyciel, sprawdzając i oceniając kształcone umiejętności ucznia, powinien stosować zadania różnego typu. Zadania zamknięte, zwłaszcza wielokrotnego wyboru, są łatwe do sprawdzania, ale trudniejsze do konstruowania. Nadają się do wysokich kategorii celów nauczania (C, D), gdzie w grę wchodzi zaawansowane strategie rozumowania. Zadania otwarte są łatwiejsze do konstruowania, pokazują tok rozumowania ucznia, pozwalają na wykazywanie się oryginalnością rozwiązań, ale są trudniejsze i bardziej pracochłonne do punktowania. Ponadto w czasie tworzenia zadań należy pamiętać, aby:

- stosować zadania otwarte wymagające krótkiej odpowiedzi oraz wszystkie typy zadań zamkniętych,
- unikać zadań sprawdzających wyłącznie zapamiętywanie wiadomości – starać się, aby zadanie wymagało stosowania wiadomości,
- stosować zadania o różnym stopniu trudności,
- tak konstruować zadania, aby sprawdzały poszczególne badane czynności ucznia, najlepiej jeśli jedno zadanie sprawdza tylko jedną czynność,
- planując sprawdzian, uwzględnić odpowiedni czas na rozwiązywanie poszczególnych typów zadań (np. 1,5 min na zadanie wielokrotnego wyboru, czy 1 min na zadanie z luką),
- tak ułożyć zadania w teście, aby łatwiejsze znajdowały się na początku.

Pamiętajmy też o warunkach przekazywania uczniom informacji o osiągniętych wynikach. Miejmy świadomość, że ocena powinna być motywująca i wspierająca karierę ucznia.

4 Wymagania edukacyjne z biologii dla klasy 7 szkoły podstawowej oparte na Programie nauczania biologii Puls życia autorstwa Anny Zdziennickiej

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
I. Biologia jako nauka	1. Biologia jako nauka	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> określa przedmiot badań biologii jako nauki podaje przykłady dziedzin biologii wymienia dziedziny biologii zajmujące się budową i funkcjonowaniem człowieka wymienia źródła wiedzy biologicznej 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> korzysta z poszczególnych źródeł wiedzy opisuje cechy organizmów żywych 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> posługuje się właściwymi źródłami wiedzy biologicznej podczas rozwiązywania problemów rozdziela próby kontrolną i badawczą 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje wybrane dziedziny biologii przedstawia metody badań stosowanych w biologii 	<p>Uczeń:</p> <ul style="list-style-type: none"> wyszukuje i krytycznie analizuje informacje z różnych źródeł dotyczące różnych dziedzin biologii
	2. Komórkowa budowa organizmów	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje komórkę jako podstawową jednostkę organizacji życia wymienia elementy budowy komórek: roślinnej, zwierzęcej, grzybowej i bakteryjnej obserwuje preparaty przygotowane przez nauczyciela 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia funkcje poszczególnych struktur komórkowych posługuje się mikroskopem z pomocą nauczyciela wykonuje proste preparaty mikroskopowe z pomocą nauczyciela rysuje obraz widziany pod mikroskopem 	<ul style="list-style-type: none"> odróżnia pod mikroskopem, na schemacie, zdjęciu lub na podstawie opisu poszczególne elementy budowy komórki samodzielnie wykonuje proste preparaty mikroskopowe z niewielką pomocą nauczyciela rysuje obraz widziany pod mikroskopem wyjaśnia rolę poszczególnych elementów komórki porównuje budowę różnych komórek 	<ul style="list-style-type: none"> omawia budowę i funkcje struktur komórkowych analizuje różnice między poszczególnymi typami komórek wyciąga wnioski dotyczące komórkowej budowy organizmów na podstawie obserwacji preparatów wykonuje preparaty mikroskopowe, ustawia ostrość obrazu za pomocą śrub: makro- i mikrometrycznej, samodzielnie rysuje obraz widziany pod mikroskopem 	<ul style="list-style-type: none"> wykonuje przestrzenny model komórki z dowolnego materiału analizuje różnice między poszczególnymi typami komórek oraz wykazuje związek ich budowy z pełnioną funkcją samodzielnie wykonuje preparaty mikroskopowe sprawnie posługuje się mikroskopem dokładnie rysuje obraz widziany pod mikroskopem

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
I. Biologia jako nauka	3. Hierarchiczna budowa organizmów. Tkanki zwierzęce	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje komórkę jako podstawowy element budowy ciała człowieka wyjaśnia, czym jest tkanka wymienia podstawowe rodzaje tkanek zwierzęcych wyjaśnia, czym jest narząd wymienia układy narządów człowieka wymienia rodzaje tkanki łącznej 	<ul style="list-style-type: none"> określa najważniejsze funkcje poszczególnych tkanek zwierzęcych podaje rozmieszczenie przykładowych tkanek zwierzęcych w organizmie opisuje podstawowe funkcje poszczególnych układów narządów 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje budowę poszczególnych tkanek zwierzęcych rysuje schemat komórki nerwowej i opisuje poszczególne elementy jej budowy rozpoznaje pod mikroskopem lub na ilustracji rodzaje tkanek zwierzęcych wyjaśnia funkcje poszczególnych układów narządów 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje rodzaje tkanki nabłonkowej charakteryzuje rolę poszczególnych składników morfotycznych krwi opisuje hierarchiczną budowę organizmu człowieka przyporządkowuje tkanki do narządów i układów narządów analizuje hierarchiczną budowę organizmu człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje związek między budową a funkcją poszczególnych tkanek zwierzęcych wykazuje zależność między poszczególnymi układami narządów tworzy mapę pojęciową ilustrującą hierarchiczną budowę organizmu człowieka
	II. Skóra – powłoka organizmu	4. Budowa i funkcje skóry	<ul style="list-style-type: none"> wymienia warstwy skóry przedstawia podstawowe funkcje skóry wymienia wytwory naskórka z pomocą nauczyciela omawia wykonane doświadczenie wykazujące, że skóra jest narządem zmysłu 	<ul style="list-style-type: none"> omawia funkcje skóry i warstwy podskórnej rozpoznaje na ilustracji lub schemacie warstwy skóry samodzielnie omawia wykonane doświadczenie wykazujące, że skóra jest narządem zmysłu 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje na konkretnych przykładach związek między budową a funkcjami skóry opisuje funkcje poszczególnych wytworów naskórka z pomocą nauczyciela wykonuje doświadczenie wykazujące, że skóra jest narządem zmysłu 	<ul style="list-style-type: none"> na podstawie opisu wykonuje doświadczenie wykazujące, że skóra jest narządem zmysłu
5. Higiena i choroby skóry		<ul style="list-style-type: none"> wymienia choroby skóry podaje przykłady dolegliwości skóry omawia zasady pielęgnacji skóry młodzieńczej 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje stan zdrowej skóry wskazuje konieczność dbania o dobry stan skóry wymienia przyczyny grzybic skóry wskazuje metody zapobiegania grzybicom skóry klasyfikuje rodzaje oparzeń i odmrożeń skóry omawia zasady udzielania pierwszej pomocy w przypadku oparzeń skóry 	<ul style="list-style-type: none"> omawia objawy dolegliwości skóry wyjaśnia, czym są alergie skórne wyjaśnia zależność między ekspozycją skóry na silne nasłonecznienie a rozwojem czerniaka uzasadnia konieczność konsultacji lekarskiej w przypadku pojawienia się zmian na skórze 	<ul style="list-style-type: none"> ocenia wpływ promieni słonecznych na skórę wyszukuje informacje o środkach kosmetycznych z filtrem UV przeznaczonych dla młodzieży demonstruje zasady udzielania pierwszej pomocy w przypadku oparzeń skóry 	<ul style="list-style-type: none"> przygotowuje pytania i przeprowadza wywiad z lekarzem lub pielęgniarką na temat chorób skóry oraz profilaktyki czerniaka i grzybicy wyszukuje w różnych źródłach informacje na temat chorób, profilaktyki i pielęgnacji skóry młodzieńczej do projektu edukacyjnego

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
III. Aparat ruchu	6. Aparat ruchu. Budowa szkieletu	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje części bierną i czynną aparatu ruchu podaje nazwy wskazanych elementów budowy szkieletu 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na schemacie, rysunku i modelu szkielet osiowy oraz szkielet obręczy i kończyn 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia sposób działania części biernej i czynnej aparatu ruchu wskazuje na związek budowy kości z ich funkcją w organizmie rozpoznaje różne kształty kości 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia związek budowy kości z ich funkcją w organizmie 	<ul style="list-style-type: none"> klasyfikuje podane kości pod względem kształtów na przykładzie własnego organizmu wykazuje związek budowy kości z ich funkcją
	7. Budowa i rola szkieletu osiowego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia elementy szkieletu osiowego wymienia elementy budujące klatkę piersiową podaje nazwy odcinków kręgosłupa 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na modelu lub ilustracji mózgo- i trzewioczaszkę wymienia narządy chronione przez klatkę piersiową wskazuje na schemacie, rysunku i modelu elementy szkieletu osiowego 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia kości budujące szkielet osiowy charakteryzuje funkcje szkieletu osiowego wyjaśnia związek budowy czaszki z pełnionymi przez nią funkcjami 	<ul style="list-style-type: none"> omawia rolę chrząstek w budowie klatki piersiowej porównuje budowę poszczególnych odcinków kręgosłupa rozpoznaje elementy budowy mózgowiczaszki i trzewioczaszki 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje związek budowy poszczególnych kręgów kręgosłupa z pełnioną przez nie funkcją wykazuje związek budowy odcinków kręgosłupa z pełnioną przez nie funkcją
	8. Szkielet kończyn oraz ich obręczy	<ul style="list-style-type: none"> wymienia elementy budowy szkieletu kończyn oraz ich obręczy 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na modelu lub schemacie kości kończyny górnej i kończyny dolnej wymienia rodzaje połączeń kości opisuje budowę stawu rozpoznaje rodzaje stawów odróżnia staw zawiasowy od stawu kulistego 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia kości tworzące obręcze barkową i miedniczną porównuje budowę kończyny górnej i dolnej charakteryzuje połączenia kości wyjaśnia związek budowy stawu z zakresem ruchu kończyny 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje związek budowy szkieletu kończyn z funkcjami kończyn górnej i dolnej wykazuje związek budowy szkieletu obręczy kończyn z ich funkcjami 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje funkcje kończyn górnej i dolnej oraz wykazuje związek z funkcjonowaniem człowieka w środowisku
	9. Kości – elementy składowe szkieletu	<ul style="list-style-type: none"> opisuje budowę kości omawia cechy fizyczne kości wskazuje miejsce występowania szpiku kostnego wymienia składniki chemiczne kości 	<ul style="list-style-type: none"> omawia na podstawie ilustracji doświadczenie wykazujące skład chemiczny kości 	<ul style="list-style-type: none"> wykonuje z pomocą nauczyciela doświadczenie wykazujące skład chemiczny kości omawia znaczenie składników chemicznych kości opisuje rolę szpiku kostnego 	<ul style="list-style-type: none"> wykonuje przygotowane doświadczenie wykazujące skład chemiczny kości demonstruje na przykładzie cechy fizyczne kości 	<ul style="list-style-type: none"> planuje i samodzielnie wykonuje doświadczenie wykazujące skład chemiczny kości wyszukuje odpowiednie informacje i przeprowadza doświadczenie ilustrujące wytrzymałość kości na złamanie

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
III. Aparat ruchu	I 0. Budowa i znaczenie mięśni	<ul style="list-style-type: none"> wymienia rodzaje tkanki mięśniowej wskazuje położenie tkanek mięśniowej gładkiej i poprzecznie prążkowanej szkieletowej 	<ul style="list-style-type: none"> określa funkcje wskazanych mięśni szkieletowych opisuje cechy tkanki mięśniowej z pomocą nauczyciela wskazuje na ilustracji najważniejsze mięśnie szkieletowe 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje mięśnie szkieletowe wskazane na ilustracji opisuje czynności mięśni wskazanych na schemacie wyjaśnia, na czym polega antagonistyczne działanie mięśni omawia warunki prawidłowej pracy mięśni 	<ul style="list-style-type: none"> określa warunki prawidłowej pracy mięśni charakteryzuje budowę i funkcje mięśni gładkich i poprzecznie prążkowanych przedstawia negatywny wpływ środków dopingujących na zdrowie człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> na przykładzie własnego organizmu analizuje współdziałanie mięśni, ścięgien, kości i stawów w wykonywaniu ruchów
	I 1. Higiena i choroby aparatu ruchu	<ul style="list-style-type: none"> wymienia naturalne krzywizny kręgosłupa opisuje przyczyny powstawania wad postawy wymienia choroby aparatu ruchu wskazuje ślad stopy z płaskostopiem omawia przedstawione na ilustracji wady podstawy 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje przedstawione na ilustracji wady postawy opisuje urazy kończyn omawia zasady udzielania pierwszej pomocy w przypadku urazów kończyn omawia przyczyny chorób aparatu ruchu omawia wady budowy stóp 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje naturalne krzywizny kręgosłupa wyjaśnia przyczyny powstawania wad postawy charakteryzuje zmiany zachodzące wraz z wiekiem w układzie kostnym określa czynniki wpływające na prawidłowy rozwój muskulatury ciała wyjaśnia przyczyny i skutki osteoporozy 	<ul style="list-style-type: none"> wyszukuje informacje dotyczące zapobiegania płaskostopiu wyjaśnia konieczność stosowania rehabilitacji po przebytych urazach planuje i demonstruje czynności udzielania pierwszej pomocy w przypadku urazów kończyn analizuje przyczyny urazów ścięgien przewiduje skutki przyjmowania nieprawidłowej postawy ciała 	<ul style="list-style-type: none"> wyszukuje i prezentuje ćwiczenia zapobiegające deformacjom kręgosłupa wyszukuje i prezentuje ćwiczenia rehabilitacyjne likwidujące płaskostopie uzasadnia konieczność regularnych ćwiczeń gimnastycznych dla prawidłowego funkcjonowania aparatu ruchu

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
IV. Układ pokarmowy	12. Pokarm – budulec i źródło energii	<ul style="list-style-type: none"> wymienia podstawowe składniki odżywcze wymienia produkty spożywcze zawierające białko podaje przykłady pokarmów, które są źródłem węglowodanów wymienia pokarmy zawierające tłuszcze omawia z pomocą nauczyciela przebieg doświadczenia wykrywającego obecność tłuszczów i skrobi w wybranych produktach spożywczych 	<ul style="list-style-type: none"> klasyfikuje składniki odżywcze na budulcowe i energetyczne określa aminokwasy jako cząsteczki budulcowe białek wskazuje rolę tłuszczów w organizmie samodzielnie omawia przebieg doświadczenia wykrywającego obecność tłuszczów i skrobi w wybranych produktach spożywczych 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia znaczenie składników odżywczych dla organizmu określa znaczenie błonnika w prawidłowym funkcjonowaniu układu pokarmowego uzasadnia konieczność systematycznego spożywania owoców i warzyw porównuje pokarmy pełnowartościowe i niepełnowartościowe analizuje etykiety produktów spożywczych pod kątem zawartości różnych składników odżywczych przeprowadza z pomocą nauczyciela doświadczenie wykrywające obecność tłuszczów i skrobi w wybranych produktach spożywczych 	<ul style="list-style-type: none"> ilustruje na przykładach źródła składników odżywczych i wyjaśnia ich znaczenie dla organizmu wyjaśnia związek między spożywaniem produktów białkowych a prawidłowym wzrostem ciała omawia rolę aminokwasów egzogennych w organizmie porównuje wartość energetyczną węglowodanów i tłuszczów wyjaśnia skutki nadmiernego spożywania tłuszczów samodzielnie przeprowadza doświadczenie wykrywające obecność tłuszczów i skrobi w wybranych produktach spożywczych 	<ul style="list-style-type: none"> planuje i samodzielnie przeprowadza doświadczenie wykrywające obecność tłuszczów i skrobi w wybranych produktach spożywczych analizuje zależność między rodzajami spożywanych pokarmów a funkcjonowaniem organizmu
	13. Witaminy, sole mineralne, woda	<ul style="list-style-type: none"> wymienia przykłady witamin rozpuszczalnych w wodzie i w tłuszczach podaje przykład jednej awitaminozy wymienia najważniejsze pierwiastki budujące ciała organizmów podaje rolę dwóch wybranych makroelementów w organizmie człowieka wymienia po trzy makroelementy i mikroelementy omawia z pomocą nauczyciela przebieg doświadczenia dotyczącego wykrywania witaminy C 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia witaminy rozpuszczalne w wodzie i w tłuszczach wymienia skutki niedoboru witamin wskazuje rolę wody w organizmie omawia znaczenie makroelementów i mikroelementów w organizmie człowieka omawia na schemacie przebieg doświadczenia dotyczącego wykrywania witaminy C 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje rodzaje witamin przedstawia rolę i skutki niedoboru witamin: A, C, B₆, B₁₂, B₉, D przedstawia rolę i skutki niedoboru składników mineralnych: Mg, Fe, Ca określa skutki niewłaściwej suplementacji witamin i składników mineralnych na przygotowanym sprzęcie i z niewielką pomocą nauczyciela wykonuje doświadczenie dotyczące wykrywania witaminy C 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje skutki niedoboru witamin, makroelementów i mikroelementów w organizmie przewiduje skutki niedoboru wody w organizmie samodzielnie wykonuje doświadczenie dotyczące witaminy C 	<ul style="list-style-type: none"> wyszukuje informacje dotyczące roli błonnika w prawidłowym funkcjonowaniu przewodu pokarmowego wyszukuje odpowiednie informacje, planuje i wykonuje doświadczenie dotyczące witaminy C

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
IV. Układ pokarmowy	14. Budowa i rola układu pokarmowego	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega trawienie pokarmów • wymienia rodzaje zębów u człowieka • wymienia odcinki przewodu pokarmowego człowieka • omawia z pomocą nauczyciela przebieg doświadczenia badającego wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje rolę poszczególnych rodzajów zębów • wskazuje odcinki przewodu pokarmowego na planszy lub modelu • rozpoznaje wątrobę i trzustkę na schemacie • lokalizuje położenie wątroby i trzustki we własnym ciele • samodzielnie omawia przebieg doświadczenia badającego wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje poszczególne rodzaje zębów człowieka • wykazuje rolę zębów w mechanicznej obróbce pokarmu • omawia funkcje poszczególnych odcinków przewodu pokarmowego • lokalizuje odcinki przewodu pokarmowego i wskazuje odpowiednie miejsca na powierzchni swojego ciała • charakteryzuje funkcje wątroby i trzustki • przeprowadza z pomocą nauczyciela doświadczenie badające wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia znaczenie procesu trawienia • opisuje etapy trawienia pokarmów w poszczególnych odcinkach przewodu pokarmowego • analizuje miejsca wchłaniania strawionego pokarmu i wody • samodzielnie przeprowadza doświadczenie badające wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi 	<ul style="list-style-type: none"> • wyszukuje odpowiednie informacje, planuje i przeprowadza doświadczenie badające wpływ substancji zawartych w ślinie na trawienie skrobi • uzasadnia konieczność stosowania zróżnicowanej diety dostosowanej do potrzeb organizmu • uzasadnia konieczność dbałości o zęby
	15. Higiena i choroby układu pokarmowego	<ul style="list-style-type: none"> • określa zasady zdrowego żywienia • wymienia przykłady chorób układu pokarmowego • wymienia zasady profilaktyki chorób układu pokarmowego • według podanego wzoru oblicza indeks masy ciała • wymienia przyczyny próchnicy zębów 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje grupy pokarmów w piramidzie zdrowego żywienia i aktywności fizycznej • wskazuje na zależność diety od zmiennych warunków zewnętrznych • układa jadłospis w zależności od zmiennych warunków zewnętrznych • wymienia choroby układu pokarmowego • analizuje indeks masy ciała swój i kolegów, wykazuje prawidłowości i odchylenia od normy • omawia zasady udzielania pierwszej pomocy w przypadku zakrztuszenia 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie pojęcia <i>wartość energetyczna pokarmu</i> • wykazuje zależność między dietą a czynnikami, które ją warunkują • przewiduje skutki złego odżywiania się • wykazuje, że WZW A, WZW B i WZW C są chorobami związanymi z higieną układu pokarmowego • omawia zasady profilaktyki choroby wrzodowej żołądka i dwunastnicy, zatrucia pokarmowego i raka jelita grubego • analizuje indeks masy ciała w zależności od stosowanej diety 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje zależność między higieną odżywiania się a chorobami układu pokarmowego • demonstrowa czynności udzielania pierwszej pomocy w przypadku zakrztuszenia • wskazuje zasady profilaktyki próchnicy zębów • wyjaśnia, dlaczego należy stosować dietę zróżnicowaną i dostosowaną do potrzeb organizmu (wiek, stan zdrowia, tryb życia, aktywność fizyczna, pora roku) • układa odpowiednią dietę dla uczniów z nadwagą i niedowagą 	<ul style="list-style-type: none"> • przygotowuje i prezentuje wystąpienie w dowolnej formie na temat chorób związanych z zaburzeniami łąknienia i przemiany materii • uzasadnia konieczność badań przesiewowych w celu wykrywania wczesnych stadiów raka jelita grubego

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
V. Układ krążenia	16. Budowa i funkcje krwi	<ul style="list-style-type: none"> • podaje nazwy elementów morfotycznych krwi • wymienia grupy krwi • wymienia składniki biorące udział w krzepnięciu krwi 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia funkcje krwi • wymienia grupy krwi i wyjaśnia, co stanowi podstawę ich wyodrębnienia • wyjaśnia, co to jest konflikt serologiczny 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia znaczenie krwi • charakteryzuje elementy morfotyczne krwi • omawia rolę hemoglobiny • przedstawia społeczne znaczenie krwiodawstwa • przewiduje skutki konfliktu serologicznego 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia zasady transfuzji krwi • wyjaśnia mechanizm krzepnięcia krwi • rozpoznaje elementy morfotyczne krwi na podstawie obserwacji mikroskopowej 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia potrzebę wykonywania badań zapobiegających konfliktowi serologicznemu • analizuje wyniki laboratoryjnego badania krwi
	17. Krwiobieg	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia narządy układu krwionośnego • z pomocą nauczyciela omawia na podstawie ilustracji mały i duży obieg krwi 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia funkcje wybranego naczynia krwionośnego • porównuje budowę i funkcje żył, tętnic oraz naczyń włosowatych • opisuje funkcje zastawek żylnych 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje krwiobieg mały i duży • opisuje drogę krwi płynącej w małym i dużym krwiobiegu 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje poszczególne naczynia krwionośne na ilustracji • wykazuje związek budowy naczyń krwionośnych z pełnionymi przez nie funkcjami 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje związek przepływu krwi w naczyniach z wymianą gazową
	18. Budowa i działanie serca	<ul style="list-style-type: none"> • lokalizuje położenie serca we własnym ciele • wymienia elementy budowy serca • podaje prawidłową wartość pulsu i ciśnienia zdrowego człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje elementy budowy serca i naczynia krwionośnego na schemacie (ilustracji z podręcznika) • wyjaśnia, czym jest puls 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje mechanizm pracy serca • omawia fazy cyklu pracy serca • mierzy koledze puls • wyjaśnia różnicę między ciśnieniem skurczowym a ciśnieniem rozkurczowym krwi 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje rolę zastawek w funkcjonowaniu serca • porównuje wartości ciśnienia skurczowego i rozkurczowego krwi • omawia doświadczenie wykazujące wpływ wysiłku fizycznego na zmiany tętna i ciśnienia krwi 	<ul style="list-style-type: none"> • planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące wpływ wysiłku fizycznego na zmiany tętna i ciśnienia krwi
	19. Higiena i choroby układu krwionośnego	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia choroby układu krwionośnego • omawia pierwszą pomoc w wypadku krwawień i krwotoków 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia przyczyny chorób układu krwionośnego • wymienia czynniki wpływające korzystnie na funkcjonowanie układu krwionośnego 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje przyczyny chorób układu krwionośnego • charakteryzuje objawy krwotoku żylnego i tętniczego • wyjaśnia, na czym polega białaczka i anemia • przedstawia znaczenie aktywności fizycznej i prawidłowej diety dla właściwego funkcjonowania układu krwionośnego 	<ul style="list-style-type: none"> • przygotowuje portfolio na temat chorób układu krwionośnego • demonstrowa pierwszą pomoc w wypadku krwotoków • wyjaśnia znaczenie badań profilaktycznych chorób układu krwionośnego 	<ul style="list-style-type: none"> • wyszukuje i prezentuje w dowolnej formie materiały edukacyjne oświaty zdrowotnej na temat chorób społecznych: miażdżycy, nadciśnienia tętniczego i zawałów serca
	20. Układ limfatyczny	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia cechy układu limfatycznego • wymienia narządy układu limfatycznego 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje budowę układu limfatycznego • omawia rolę węzłów chłonnych 	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje rolę układu limfatycznego • omawia rolę śledziony, grasicy i migdałków 	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje na ilustracji lub schemacie narządy układu limfatycznego 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje układ limfatyczny z układem krwionośnym

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
V. Układ krążenia	21. Budowa i funkcjonowanie układu odpornościowego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia elementy układu odpornościowego wymienia rodzaje odporności przedstawia różnice między surowicą a szczepionką 	<ul style="list-style-type: none"> wyróżnia odporność swoistą i nieswoistą, czynną i bierną, naturalną i sztuczną definiuje szczepionkę i surowicę jako czynniki odpowiadające za odporność nabytą 	<ul style="list-style-type: none"> omawia rolę elementów układu odpornościowego charakteryzuje rodzaje odporności określa zasadę działania szczepionki i surowicy 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia mechanizm działania odporności swoistej opisuje rodzaje leukocytów odróżnia działanie szczepionki od działania surowicy 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje wykaz szczepień w swojej książeczce zdrowia ocenia znaczenie szczepień
	22. Zaburzenia funkcjonowania układu odpornościowego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia czynniki mogące wywołać alergię opisuje objawy alergii 	<ul style="list-style-type: none"> określa przyczynę choroby AIDS wyjaśnia, na czym polega transplantacja narządów podaje przykłady narządów, które można przeszczepiać 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia sposób zakażenia HIV wskazuje drogi zakażenia się HIV wskazuje zasady profilaktyki AIDS 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia, że alergja jest związana z nadwrażliwością układu odpornościowego ilustruje przykładami znaczenie transplantologii 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia znaczenie przeszczepów oraz zgody na transplantację narządów po śmierci
VI. Układ oddechowy	23. Budowa i rola układu oddechowego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia odcinki układu oddechowego rozpoznaje na ilustracji narządy układu oddechowego 	<ul style="list-style-type: none"> omawia funkcje elementów układu oddechowego opisuje rolę nagłośni na podstawie własnego organizmu przedstawia mechanizm wentylacji płuc 	<ul style="list-style-type: none"> wyróżnia drogi oddechowe i narządy wymiany gazowej wykazuje związek budowy elementów układu oddechowego z pełnionymi funkcjami 	<ul style="list-style-type: none"> odróżnia głośnię i nagłośnię demonstruje mechanizm modulacji głosu definiuje płuca jako miejsce wymiany gazowej wykazuje związek między budową a funkcją płuc 	<ul style="list-style-type: none"> wykonuje z dowolnych materiałów model układu oddechowego wyszukuje odpowiednie metody i bada pojemność własnych płuc
	24. Mechanizm wymiany gazowej	<ul style="list-style-type: none"> wymienia narządy biorące udział w procesie wentylacji płuc demonstruje na sobie mechanizm wdechu i wydechu z pomocą nauczyciela omawia doświadczenie wykrywające obecność CO₂ w wydychanym powietrzu 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje różnice w ruchach klatki piersiowej i przepony podczas wdechu i wydechu przedstawia rolę krwi w transporcie gazów oddechowych omawia zawartość gazów w powietrzu wdychanym i wydychanym oblicza liczbę wdechów i wydechów przed wysiłkiem fizycznym i po nim z pomocą nauczyciela przeprowadza doświadczenie wykrywające obecność CO₂ w wydychanym powietrzu 	<ul style="list-style-type: none"> wyróżnia procesy wentylacji płuc i oddychania komórkowego opisuje dyfuzję O₂ i CO₂ zachodzącą w pęcherzykach płucnych wyjaśnia zależność między liczbą oddechów a wysiłkiem fizycznym na przygotowanym sprzęcie samodzielnie przeprowadza doświadczenie wykrywające obecność CO₂ w wydychanym powietrzu 	<ul style="list-style-type: none"> interpretuje wyniki doświadczenia wykrywającego CO₂ w wydychanym powietrzu przedstawia graficznie zawartość gazów w powietrzu wdychanym i wydychanym analizuje proces wymiany gazowej w płucach i tkankach omawia obserwację dotyczącą wpływu wysiłku fizycznego na częstość oddechów samodzielnie przygotowuje zestaw laboratoryjny i przeprowadza doświadczenie wykazujące obecność CO₂ w wydychanym powietrzu 	<ul style="list-style-type: none"> planuje i wykonuje obserwację wpływu wysiłku fizycznego na częstość oddechów wyszukuje odpowiednie informacje, planuje i samodzielnie przeprowadza doświadczenie wykazujące obecność CO₂ w wydychanym powietrzu

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
VI. Układ oddechowy	25. Oddychanie komórkowe	<ul style="list-style-type: none"> definiuje mitochondrium jako miejsce oddychania komórkowego wskazuje ATP jako nośnik energii 	<ul style="list-style-type: none"> zapisuje słownie równanie reakcji chemicznej ilustrujące utlenianie glukozy 	<ul style="list-style-type: none"> określa znaczenie oddychania komórkowego zapisuje za pomocą symboli chemicznych równanie reakcji ilustrujące utlenianie glukozy omawia rolę ATP w organizmie 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia sposób magazynowania energii w ATP 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje zależność między ilością mitochondriów a zapotrzebowaniem narządów na energię
	26. Higiena i choroby układu oddechowego	<ul style="list-style-type: none"> definiuje kichanie i kaszel jako reakcje obronne organizmu wymienia choroby układu oddechowego wymienia czynniki wpływające na prawidłowe funkcjonowanie układu oddechowego 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje źródła infekcji górnych i dolnych dróg oddechowych określa sposoby zapobiegania chorobom układu oddechowego opisuje przyczyny astmy omawia zasady postępowania w przypadku utraty oddechu omawia wpływ zanieczyszczeń pyłowych na prawidłowe funkcjonowanie układu oddechowego 	<ul style="list-style-type: none"> podaje objawy wybranych chorób układu oddechowego wyjaśnia związek między wdychaniem powietrza przez nos a profilaktyką chorób układu oddechowego opisuje zasady profilaktyki anginy, gruźlicy i raka płuc rozdziela czynne i bierne palenie tytoniu 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje zależność między zanieczyszczeniem środowiska a zachorowalnością na astmę demonstruje zasady udzielania pierwszej pomocy w wypadku zatrzymania oddechu analizuje wpływ palenia tytoniu na funkcjonowanie układu oddechowego wyszukuje w dowolnych źródłach informacje na temat przyczyn rozwoju raka płuc 	<ul style="list-style-type: none"> przeprowadza według podanego schematu i pod opieką nauczyciela badanie zawartości substancji smolistych w jednym papierosie przeprowadza wywiad w przychodni zdrowia na temat profilaktyki chorób płuc
VII. Układ wydalniczy	27. Budowa i działanie układu wydalniczego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia przykłady substancji, które są wydalane przez organizm człowieka wymienia narządy układu wydalniczego 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia <i>wydalanie</i> i <i>defekacja</i> wymienia drogi wydalania zbędnych produktów przemiany materii wymienia CO₂ i mocznik jako zbędne produkty przemiany materii 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje wydalanie i defekację omawia na podstawie ilustracji proces powstawania moczu wskazuje na modelu lub ilustracji miejsce powstawania moczu pierwotnego opisuje sposoby wydalania mocznika i CO₂ 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje na modelu lub materiale świeżym warstwy budujące nerkę omawia rolę układu wydalniczego w prawidłowym funkcjonowaniu całego organizmu 	<ul style="list-style-type: none"> wykonuje z dowolnego materiału model układu moczowego tworzy schemat przemian substancji odżywczych od zjedzenia do wydalania

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
VII. Układ wydalniczy	28. Higiena i choroby układu wydalniczego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia zasady higieny układu wydalniczego wymienia choroby układu wydalniczego 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na zakażenia dróg moczowych i kamice nerkową jako choroby układu wydalniczego wymienia badania stosowane w profilaktyce tych chorób określa dzienne zapotrzebowanie organizmu człowieka na wodę 	<ul style="list-style-type: none"> omawia przyczyny chorób układu wydalniczego omawia na ilustracji przebieg dializy wyjaśnia znaczenie wykonywania badań kontrolnych moczu wskazuje na konieczność okresowego wykonywania badań kontrolnych moczu 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia konieczność picia dużych ilości wody podczas leczenia chorób nerek ocenia rolę dializy w ratowaniu życia uzasadnia konieczność regularnego opróżniania pęcherza moczowego 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje własne wyniki laboratoryjnego badania moczu i na tej podstawie określa stan zdrowia własnego układu wydalniczego
VIII. Regulacja nerwowo-hormonalna	29. Budowa i funkcjonowanie układu dokrewnego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia gruczoły dokrewne wymienia przykłady hormonów wskazuje na ilustracji położenie najważniejszych gruczołów dokrewnych 	<ul style="list-style-type: none"> klasyfikuje gruczoły na gruczoły wydzielania zewnętrznego i wewnętrznego wyjaśnia pojęcie <i>gruczoł dokrewny</i> wyjaśnia, czym są hormony podaje przyczyny cukrzycy 	<ul style="list-style-type: none"> określa cechy hormonów przyporządkowuje hormony do odpowiednich gruczołów, które je wytwarzają charakteryzuje działanie insuliny i glukagonu 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia biologiczną rolę hormonu wzrostu, tyroksyny, insuliny, adrenaliny, testosteronu, estrogenów omawia znaczenie swoistego działania hormonów wyjaśnia, na czym polega antagonistyczne działanie insuliny i glukagonu 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia, że nie należy bez konsultacji z lekarzem przyjmować preparatów i leków hormonalnych
	30. Zaburzenia funkcjonowania układu dokrewnego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia skutki nadmiaru i niedoboru hormonu wzrostu 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcie <i>równowaga hormonalna</i> 	<ul style="list-style-type: none"> interpretuje skutki nadmiaru i niedoboru hormonów 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia związek niedoboru insuliny z cukrzycą 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje i wykazuje różnice między cukrzycą typu 1 i 2
	31. Budowa i rola układu nerwowego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia funkcje układu nerwowego wymienia elementy budowy ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego rozpoznaje na ilustracji ośrodkowy i obwodowy układ nerwowy 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje elementy budowy komórki nerwowej wskazuje na ilustracji neuronu przebieg impulsu nerwowego wyróżnia somatyczny i autonomiczny układ nerwowy 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje funkcje układu nerwowego porównuje działanie układów nerwowego i dokrewnego wykazuje związek budowy komórki nerwowej z jej funkcją omawia działanie ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia sposób działania synapsy charakteryzuje funkcje somatycznego i autonomicznego układu nerwowego porównuje funkcje współczulnej i przywspółczulnej części autonomicznego układu nerwowego 	<ul style="list-style-type: none"> ocenia rolę regulacji nerwowo-hormonalnej w prawidłowym funkcjonowaniu całego organizmu

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
VIII. Regulacja nerwowo-hormonalna	32. Ośrodkowy układ nerwowy	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na ilustracji najważniejsze elementy mózgowia wymienia mózgowie i rdzeń kręgowy jako narządy ośrodkowego układu nerwowego 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje elementy budowy rdzenia kręgowego na ilustracji 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje budowę rdzenia kręgowego objaśnia na ilustracji budowę mózgowia 	<ul style="list-style-type: none"> określa mózgowie jako jednostkę nadrzędną w stosunku do pozostałych części układu nerwowego 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia nadrzędną funkcję mózgowia w stosunku do pozostałych części układu nerwowego
	33. Obwodowy układ nerwowy. Odruchy	<ul style="list-style-type: none"> wymienia rodzaje nerwów obwodowych podaje po trzy przykłady odruchów warunkowych i bezwarunkowych 	<ul style="list-style-type: none"> wyróżnia włókna czuciowe i ruchowe omawia na podstawie ilustracji drogę impulsu nerwowego w łuku odruchowym odróżnia odruchy warunkowe i bezwarunkowe 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia różnicę między odruchem warunkowym a bezwarunkowym charakteryzuje odruchy warunkowe i bezwarunkowe przedstawia graficznie drogę impulsu nerwowego w łuku odruchowym 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia rolę odruchów warunkowych w procesie uczenia się na podstawie rysunku wyjaśnia mechanizm odruchu kolanowego 	<ul style="list-style-type: none"> dowodzi znaczenia odruchów warunkowych i bezwarunkowych w życiu człowieka demonstruje na koleździe odruch kolanowy i wyjaśnia działanie tego odruchu
	34. Higiena i choroby układu nerwowego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia czynniki wywołujące stres podaje przykłady trzech chorób spowodowanych stresem 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia sposoby radzenia sobie ze stresem wymienia przykłady chorób układu nerwowego przyporządkowuje wybranym chorobom układu nerwowego charakterystyczne objawy 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia dodatni i ujemny wpływ stresu na funkcjonowanie organizmu opisuje przyczyny nerwic rozpoznaje cechy depresji wymienia choroby układu nerwowego: padaczkę, autyzm, stwardnienie rozsiane, chorobę Alzheimera 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje przyczyny chorób układu nerwowego omawia wpływ snu na procesy uczenia się i zapamiętywania oraz na odporność organizmu charakteryzuje objawy depresji, padaczki, autyzmu, stwardnienia rozsianego, choroby Alzheimera 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje związek między prawidłowym wysypianiem się a funkcjonowaniem organizmu
IX. Narządy zmysłów	35. Budowa i działanie narządu wzroku	<ul style="list-style-type: none"> omawia znaczenie zmysłów w życiu człowieka rozdziela w narządzie wzroku aparat ochronny oka i gałkę oczną wymienia elementy wchodzące w skład aparatu ochronnego oka rozpoznaje na ilustracji elementy budowy oka 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje funkcje elementów aparatu ochronnego oka wyjaśnia pojęcie <i>akomodacja oka</i> omawia znaczenie adaptacji oka omawia funkcje elementów budowy oka 	<ul style="list-style-type: none"> określa funkcję aparatu ochronnego oka wykazuje związek budowy elementów oka z pełnionymi przez nie funkcjami opisuje drogę światła w oku wskazuje lokalizację receptorów wzroku ilustruje w formie prostego rysunku drogę światła w oku i powstawanie obrazu na siatkówce 	<ul style="list-style-type: none"> omawia powstawanie obrazu na siatkówce planuje i przeprowadza doświadczenie wykazujące reakcję tęczówki na światło o różnym natężeniu ilustruje za pomocą prostego rysunku drogę światła w oku i powstawanie obrazu na siatkówce oraz wyjaśnia rolę soczewki w tym procesie 	<ul style="list-style-type: none"> przeprowadza doświadczenie wykazujące obecność tarczy nerwu wzrokowego w oku ilustruje za pomocą prostego rysunku drogę światła w oku oraz z użyciem odpowiedniej terminologii tłumaczy powstawanie i odbieranie wrażeń wzrokowych

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
IX. Narządy zmysłów	36. Ucho – narząd słuchu i równowagi	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje na ilustracji elementy budowy ucha wyróżnia ucho zewnętrzne, środkowe i wewnętrzne 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na ilustracji położenie narządu równowagi wymienia funkcje poszczególnych elementów ucha 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje funkcje poszczególnych elementów ucha omawia funkcje ucha zewnętrznego, środkowego i wewnętrznego 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia mechanizm odbierania i rozpoznawania dźwięków wskazuje lokalizację receptorów słuchu i równowagi w uchu wyjaśnia zasadę działania narządu równowagi 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje przebieg bodźca słuchowego, uwzględniając przetwarzanie fal dźwiękowych na impulsy nerwowe
	37. Higiena oka i ucha	<ul style="list-style-type: none"> wymienia wady wzroku omawia zasady higieny oczu wymienia choroby oczu i uszu 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje na ilustracji krótkowzroczność i dalekowzroczność definiuje hałas jako czynnik powodujący głuchotę omawia przyczyny powstawania wad wzroku 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje wady wzroku wyjaśnia, na czym polega daltonizm i astygmatyzm charakteryzuje choroby oczu omawia sposób korygowania wad wzroku 	<ul style="list-style-type: none"> rozdziela rodzaje soczewek korygujących wady wzroku analizuje, w jaki sposób nadmierny hałas może spowodować uszkodzenie słuchu 	<ul style="list-style-type: none"> wyszukuje informacje na temat źródeł hałasu w swoim miejscu zamieszkania analizuje źródła hałasu w najbliższym otoczeniu i wskazuje na sposoby jego ograniczenia
	38. Zmysły powonienia, smaku i dotyku	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia rolę zmysłów powonienia, smaku i dotyku wskazuje rozmieszczenie receptorów powonienia, smaku i dotyku wymienia podstawowe smaki wymienia bodźce odbierane przez receptory skóry omawia rolę węchu w ocenie pokarmów 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia rodzaje kubków smakowych omawia doświadczenie dotyczące rozmieszczenia kubków smakowych na języku 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje położenie kubków smakowych na języku z niewielką pomocą nauczyciela wykonuje doświadczenie dotyczące rozmieszczenia kubków smakowych na języku 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia, że skóra jest narządem dotyku analizuje znaczenie wolnych zakończeń nerwowych w skórze wykonuje na podstawie opisu doświadczenie dotyczące rozmieszczenia kubków smakowych na języku 	<ul style="list-style-type: none"> planuje i wykonuje doświadczenie dotyczące rozmieszczenia kubków smakowych na języku
X. Rozmnażanie i rozwój człowieka	39. Męski układ rozrodczy	<ul style="list-style-type: none"> wymienia męskie narządy rozrodcze wskazuje na ilustracji męskie narządy rozrodcze wymienia męskie cechy płciowe 	<ul style="list-style-type: none"> omawia budowę plemnika i wykonuje jego schematyczny rysunek omawia proces powstawania nasienia określa funkcję testosteronu wymienia funkcje męskiego układu rozrodczego 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje funkcje poszczególnych elementów męskiego układu rozrodczego 	<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia, że główka plemnika jest właściwą gametą męską wykazuje zależność między produkcją hormonów płciowych a zmianami zachodzącymi w ciele mężczyzny 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia wspólną funkcjonalność prącia jako narządu wydalania i narządu rozrodczego

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
X. Rozmnażanie i rozwój człowieka	40. Żeński układ rozrodczy	<ul style="list-style-type: none"> wymienia żeńskie narządy rozrodcze wskazuje na ilustracji żeńskie narządy rozrodcze wymienia żeńskie cechy płciowe 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje funkcje żeńskiego układu rozrodczego 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje żeńskie pierwszo-, drugo- i trzeciorzędowe cechy płciowe opisuje funkcje wewnętrznych narządów rozrodczych 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje związek budowy komórki jajowej z pełnioną przez nią funkcją 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje podobieństwa i różnice w budowie męskich i żeńskich układów narządów: rozrodczego i wydalniczego
	41. Funkcjonowanie żeńskiego układu rozrodczego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia żeńskie hormony płciowe wymienia kolejne fazy cyklu miesięczkowego 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje w cyklu miesięczkowym dni płodne i niepłodne definiuje jajnik jako miejsce powstawania komórki jajowej 	<ul style="list-style-type: none"> interpretuje ilustracje przebiegu cyklu miesięczkowego 	<ul style="list-style-type: none"> omawia zmiany hormonalne i zmiany w macicy zachodzące w trakcie cyklu miesięczkowego analizuje rolę ciała żółtego 	<ul style="list-style-type: none"> wyznacza dni płodne i niepłodne u kobiet w różnych dniach cyklu miesięczkowego i z różną długością cyklu
	42. Rozwój człowieka – od poczęcia do narodzin	<ul style="list-style-type: none"> wymienia nazwy błon płodowych podaje długość trwania rozwoju płodowego wymienia zmiany zachodzące w organizmie kobiety podczas ciąży 	<ul style="list-style-type: none"> porządkuje etapy rozwoju zarodka od zapłodnienia do zagnieżdżenia wyjaśnia znaczenie pojęcia <i>zapłodnienie</i> omawia zasady higieny zalecane dla kobiet ciężarnych podaje czas trwania ciąży omawia wpływ różnych czynników na prawidłowy rozwój zarodka i płodu 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje funkcje błon płodowych charakteryzuje okres rozwoju płodowego wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w organizmie kobiety podczas ciąży charakteryzuje etapy porodu 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje funkcje łożyska uzasadnia konieczność przestrzegania zasad higieny przez kobiety w ciąży omawia mechanizm powstawania ciąży pojedynczej i mnogiej 	<ul style="list-style-type: none"> wyszukuje w różnych źródłach informacje na temat rozwoju prenatalnego
	43. Rozwój człowieka – od narodzin do starości	<ul style="list-style-type: none"> wymienia etapy życia człowieka wymienia rodzaje dojrzałości 	<ul style="list-style-type: none"> określa zmiany rozwojowe u swoich rówieśników opisuje objawy starzenia się organizmu wymienia różnice w tempie dojrzewania dziewcząt i chłopców 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje wskazane okresy rozwojowe przedstawia cechy oraz przebieg fizycznego, psychicznego i społecznego dojrzewania człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje różnice między przekwitaniem a starością przyporządkowuje okresom rozwojowym zmiany zachodzące w organizmie 	<ul style="list-style-type: none"> tworzy w dowolnej formie prezentację na temat dojrzewania tworzy portfolio ze zdjęciami swojej rodziny, której członkowie znajdują się w różnych okresach rozwoju

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
X. Rozmnażanie i rozwój człowieka	44. Higiena i choroby układu rozrodczego	<ul style="list-style-type: none"> wymienia choroby układu rozrodczego wymienia choroby przenoszone drogą płciową wymienia naturalne i sztuczne metody planowania rodziny 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje kontakty płciowe jako potencjalne źródło zakażenia układu rozrodczego przyporządkowuje chorobom źródła zakażenia wyjaśnia różnicę między nosicielstwem HIV a chorobą AIDS wymienia drogi zakażenia wirusami: HIV, HBV, HCV i HPV przedstawia podstawowe zasady profilaktyki chorób przenoszonych drogą płciową 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia konieczność regularnych wizyt u ginekologa przyporządkowuje chorobom ich charakterystyczne objawy omawia zasady profilaktyki chorób wywoływanych przez wirusy: HIV, HBV, HCV i HPV porównuje naturalne i sztuczne metody planowania rodziny 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia ryzykowne zachowania seksualne, które mogą prowadzić do zakażenia HIV przewiduje indywidualne i społeczne skutki zakażenia wirusami: HIV, HBV, HCV i HPV uzasadnia konieczność wykonywania badań kontrolnych jako sposobu wczesnego wykrywania raka piersi, raka szyjki macicy i raka prostaty 	<ul style="list-style-type: none"> wyszukuje w różnych źródłach informacje na temat planowanych szczepień przeciwko wirusowi brodawczaka, który wywołuje raka szyjki macicy ocenia naturalne i sztuczne metody antykoncepcji
XI. Równowaga wewnętrzna organizmu	45. Równowaga wewnętrzna organizmu – homeostaza	<ul style="list-style-type: none"> własnymi słowami wyjaśnia, na czym polega homeostaza wyjaśnia mechanizm termoregulacji u człowieka wskazuje drogi wydalania wody z organizmu 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje na podstawie wcześniej zdobytej wiedzy zależność działania układów pokarmowego i krwionośnego opisuje, jakie układy narządów mają wpływ na regulację poziomu wody we krwi 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, na czym polega homeostaza na podstawie wcześniej zdobytej wiedzy wykazuje zależność działania układów: nerwowego, pokarmowego i krwionośnego na podstawie wcześniej zdobytej wiedzy wyjaśnia mechanizm regulacji poziomu glukozy we krwi 	<ul style="list-style-type: none"> na podstawie wcześniej zdobytej wiedzy wykazuje zależność działania poszczególnych układów narządów w organizmie człowieka na podstawie wcześniej zdobytej wiedzy wyjaśnia, jakie układy narządów biorą udział w mechanizmie regulacji poziomu glukozy we krwi 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje i wykazuje rolę regulacji nerwowo-hormonalnej w utrzymaniu homeostazy

Dział	Temat	Poziom wymagań				
		ocena dopuszczająca	ocena dostateczna	ocena dobra	ocena bardzo dobra	ocena celująca
XI. Równowaga wewnętrzna organizmu	46. Choroba – zaburzenie homeostazy	<ul style="list-style-type: none"> omawia wpływ trybu życia na stan zdrowia człowieka podaje przykłady trzech chorób zakaźnych wraz z czynnikami, które je wywołują wymienia choroby cywilizacyjne wymienia najczęstsze przyczyny nowotworów 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje zdrowie fizyczne, psychiczne i społeczne podaje przykłady wpływu środowiska na życie i zdrowie człowieka przedstawia znaczenie aktywności fizycznej dla prawidłowego funkcjonowania organizmu człowieka przedstawia podstawowe zasady profilaktyki chorób nowotworowych klasyfikuje podaną chorobę do grupy chorób cywilizacyjnych lub zakaźnych omawia znaczenie szczepień ochronnych wskazuje alergię jako skutek zanieczyszczenia środowiska wskazuje metody zapobiegania chorobom cywilizacyjnym 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje czynniki wpływające na zdrowie człowieka przedstawia znaczenie pojęć <i>zdrowie</i> i <i>choroba</i> rozdziela zdrowie fizyczne, psychiczne i społeczne wymienia najważniejsze choroby człowieka wywoływane przez wirusy, bakterie, protisty i pasożyty zwierzęce oraz przedstawia zasady profilaktyki tych chorób podaje kryterium podziału chorób na choroby zakaźne i cywilizacyjne podaje przykłady szczepień obowiązkowych i nieobowiązkowych wyjaśnia przyczyny powstawania chorób społecznych 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje wpływ środowiska na zdrowie uzasadnia, że antybiotyki i inne leki należy stosować zgodnie z zaleceniami lekarza (dawka, godziny przyjmowania leku i długość kuracji) dowodzi, że stres jest przyczyną chorób cywilizacyjnych uzasadnia, że nerwice są chorobami cywilizacyjnymi uzasadnia konieczność okresowego wykonywania podstawowych badań kontrolnych 	<ul style="list-style-type: none"> formuluje argumenty przemawiające za tym, że nie należy bez wyraźnej potrzeby przyjmować ogólnodostępnych leków oraz suplementów
	47. Uzależnienia	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady używek wymienia skutki zażywania niektórych substancji psychoaktywnych na stan zdrowia 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia negatywny wpływ na zdrowie człowieka niektórych substancji psychoaktywnych oraz nadużywania kofeiny i niektórych leków (zwłaszcza oddziałujących na psychikę) 	<ul style="list-style-type: none"> opisuje wpływ palenia tytoniu na zdrowie omawia skutki działania alkoholu na funkcjonowanie organizmu wyjaśnia mechanizm powstawania uzależnień wyjaśnia znaczenie profilaktyki uzależnień 	<ul style="list-style-type: none"> wykazuje zależność między przyjmowaniem używek a powstawaniem nałogu wskazuje alternatywne zajęcia pomagające uniknąć uzależnień 	<ul style="list-style-type: none"> wykonuje w dowolnej formie prezentację na temat profilaktyki uzależnień